

ελευθεροποίηση

Θεόδωρος Π. Γκεβεζές

30 Μαρτίου 2014

Περίληψη

Σε αρκετά κείμενα από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, στο μυαλό ορισμένων από εμάς, αλλά και σε διάφορες συζητήσεις μας έχουν εμφανιστεί και περιγραφεί κοινωνίες πολύ καλύτερες από αυτήν που ζούμε στο παρόν. Σήμερα, με την πρόοδο της επιστήμης και της τεχνολογίας, υπάρχει επιπλέον η δυνατότητα της λεπτομερούς περιγραφής της λειτουργίας μιας τέτοιας εναλλακτικής κοινωνίας. Παρ' όλα αυτά, εξακολουθεί να μην έχει γίνει πράξη κανένα σημείο της. Διαφαίνεται, λοιπόν, ένα παράδοξο αφού από την μία πλευρά υπάρχει ένας άκρως επιθυμητός και εφικτός στόχος, ενώ από την άλλη πλευρά δεν έχει υλοποιηθεί καμία πτυχή του. Στο παρόν άρθρο, εντοπίζονται οι αιτίες του παράδοξου αυτού και προτείνεται μια διαδικασία μετάβασης από τον σημερινό τρόπο ζωής σε έναν διαφορετικό, παρουσιάζοντας έτσι μια εφικτή και αποδοτική λύση στο πρόβλημα της μετάβασης σε μια καλύτερη κοινωνία.

Λέξεις κλειδιά: εναλλακτικός τρόπος ζωής, ιδεατή κοινωνία, κοινωνία χωρίς χρήματα, ελευθεροποιημένο αγαθό, ελευθεροποίηση

Περιεχόμενα

1	εισαγωγή	2
2	προαπαιτούμενα	3
3	το πρόβλημα	4
4	πρότυπα λύσης	9
5	μια εφικτή λύση	11
	5.1 χαρακτηριστικά της λύσης	17
	5.2 η εξάπλωση	21
	5.3 η διαχωριστική γραμμή	22
	5.4 ένα λεπτό σημείο	23
6	επίλογος	25
	Παράρτημα Α' πρωτόγνωρη ώθηση στην ανθρώπινη πρόοδο	27

1 εισαγωγή

Ο σημερινός τρόπος ζωής ωθεί αρκετούς από εμάς να φανταστούμε και να επιθυμήσουμε έναν εναλλακτικό κόσμο, μια διαφορετική κοινωνία χωρίς φτώχεια, χωρίς εκμετάλλευση, χωρίς πόλεμο, με αληθινή ατομική ελευθερία και σεβασμό προς τον συνάνθρωπο. Ορισμένοι μάλιστα από εμάς θα προσπαθήσουμε να κάνουμε κάποιες ενέργειες προς αυτήν την κατεύθυνση. Ο στόχος της αλλαγής προς μια τέτοια κοινωνία φαντάζει πολύ μεγάλος, με την παροτρυντική αλλά και την παρεμποδιστική έννοια του όρου, μεγαλειώδης αλλά και απαγορευτικός. Πρόκειται για την αλλαγή ολόκληρου του κόσμου προς ένα καλύτερο αύριο, ίσως το ιδανικό, το βέλτιστο.

Παρ' όλη την εγγενή δυσκολία ενός τέτοιου εγχειρήματος, αξιοσημείωτες ενέργειες έχουν ήδη γίνει προς αυτήν την κατεύθυνση. Περιγράφουν τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να λειτουργήσει μια τέτοια ιδανική κοινωνία και αναλύουν τους λόγους που καθιστούν εφικτή την υλοποίηση, τη βιωσιμότητα και την ευημερία της. Το υλικό που υπάρχει είναι πραγματικά αξιολογότατο, μεθοδικά αναπτυγμένο, ευφυώς σχεδιασμένο, με μεγάλη απήχηση και ολοκληρωμένο σε μεγάλο βαθμό.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι γιατί δεν έχουμε δει την υλοποίηση μιας τέτοιας αλλαγής. Γιατί δεν έχει γίνει κάτι *απτό* προς αυτήν την κατεύθυνση; Γιατί κανένας ή καμιά ομάδα δεν βάζει ως στόχο μια τέτοια μετάβαση *στην πράξη*; Γιατί ακόμη και οι εμπνευσμένοι πρωτοπόροι των ενεργειών που έχουν ήδη γίνει, δεν έχουν καταφέρει έστω και μια *πρακτική* αλλαγή; έστω και σε μικρή κλίμακα; Γιατί το εξαιρετικό υλικό που υπάρχει τείνει να γίνει αντικείμενο θεωρητικής και μόνο συζήτησης, ενώ προτείνει σαφείς χρηστικές εφαρμογές με πάμπολλες τεχνικές λεπτομέρειες;

Στο παρόν άρθρο γίνεται μια προσπάθεια να εντοπιστεί και να ξεπεραστεί το πρόβλημα που διαφαίνεται ότι υπάρχει και οδηγεί σε αυτήν την αναντιστοιχία: από τη μια πλευρά να υπάρχει μια πολύ ελκυστική και επιθυμητή κατάσταση, την οποία μπορούμε να περιγράψουμε και έχουμε τα μέσα να την υλοποιήσουμε, ενώ από την άλλη πλευρά να μην έχει υλοποιηθεί καμιά πτυχή της, να μην έχει αλλάξει πρακτικά τίποτα προς την κατεύθυνσή της.

Ας διευκρινίσουμε εδώ, ότι δεν δημιουργούμε ένα νέο πρόβλημα, αλλά προσπαθούμε να καταδείξουμε τις λεπτομέρειες του προβλήματος που ήδη φαίνεται ότι υπάρχει. Αν δεν υπήρχε πρόβλημα, μια νέα κοινωνία, εφόσον είναι σαφώς καλύτερη από την τωρινή και εμφανώς εφικτή, θα ήταν ήδη γεγονός. Τα χαρακτηριστικά αυτού του προβλήματος θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε, γνωρίζοντας ότι με την κατανόησή του αρχίζει και η ανάλυσή του και ως εκ τούτου η διαδικασία επίλυσής του. Κάθε εφικτή λύση στο πρόβλημα της απραξίας ως προς τη μετάβαση σε μια εναλλακτική κοινωνία, αποτελεί

ταυτόχρονα και μια πρόταση για το τρόπο υλοποίησης της εναλλακτικής πραγματικότητας, μια πορεία προς την πρακτική της εφαρμογή.

2 προαπαιτούμενα

Ας πάρουμε όμως τα πράγματα με τη σειρά, για να ξεκαθαρίσουμε τις λεπτομέρειες όσων αναφέρθηκαν και να μπορέσουμε να προχωρήσουμε στην κατανόηση του προβλήματος. Επειδή η ιδανική κοινωνία μπορεί να έχει διαφορετική μορφή στη συνείδηση του καθενός, ας την περιγράψουμε όπως την εννοούμε στο παρόν άρθρο. Τα χαρακτηριστικά της, σε μια σειρά από τα άκρως απαραίτητα στα ακραιφνώς επιθυμητά, περιλαμβάνουν

- εξάλειψη της φτώχειας, υλικής και πνευματικής,
- εξάλειψη των αιτιών πολέμου και κάθε μορφής αντιπαλότητας,
- ελαχιστοποίηση της ανθρώπινης εκμετάλλευσης κάθε είδους,
- εκμηδένιση της ανάγκης καταβολής μόχθου για την ικανοποίηση των αναγκών της ανθρωπότητας,
- επικράτηση ηθικών αξιών μεταξύ των μελών της ανθρωπότητας και
- πρόοδο στην κατανόηση του κόσμου και της θέσης μας μέσα σε αυτόν.

Η κοινωνία στην οποία αναφερόμαστε κρίνεται εξ' ορισμού καλύτερη της σημερινής, η υλοποίησή της θεωρείται εφικτή και η πραγμάτωσή της αφορά ολόκληρη την ανθρωπότητα, με την έννοια ότι μπορεί να συμμετέχει σε αυτήν οποιοσδήποτε το επιθυμεί. Η κοινωνία αυτή θα αναφέρεται ως **ιδεατή κοινωνία**.

Μια τυπική ακολουθία γεγονότων στην νοητική πορεία ενός ανθρώπου προς την επιθυμητή αλλαγή της κοινωνίας μπορεί να περιγραφεί ως εξής. Πριν επιθυμήσει μια εναλλακτική κοινωνία, χρειάζεται να απομυθοποιήσει την υπάρχουσα και κυρίως να πάψει να θεωρεί, ενσυνείδητα και υποσυνείδητα, ότι αυτή είναι η μοναδική επιλογή, η μόνη δυνατή εξέλιξη του πολιτισμού μας. Αρχικά, λοιπόν, χρειάζεται να *πιστέψει*. Στη συνέχεια πρέπει να αρχίσει να αναρωτιέται για τον τρόπο που η τωρινή κοινωνία λειτουργεί και να αντιλαμβάνεται τα μέσα με τα οποία οδηγεί μεγάλο μέρος του πληθυσμού της σε δυσμενείς καταστάσεις. Πρέπει, λοιπόν, να αρχίσει να *μαθαίνει* και να *σκέφτεται*. Ως τελικό στάδιο, χρειάζεται να οραματιστεί την νέα κοινωνία, να βρει τους μηχανισμούς με τους οποίους αυτή θα λειτουργεί και τρόπους για την υλοποίηση αυτών των μηχανισμών. Τέλος, λοιπόν, χρειάζεται να *ποθήσει*, να *ονειρευτεί* και να *σχεδιάσει κάτι νέο*.

Σε όλα τα βήματα αυτής της αναζήτησής του, ο κάθε άνθρωπος μπορεί να βρει σύμμαχο την υπάρχουσα γνώση. Για το θεωρητικό υπόβαθρο της

επιδίωξής του, μπορεί να βασιστεί σε κείμενα μεγάλων φιλοσόφων και στοχαστών, καθώς και σε έρευνες για τη δομή της κοινωνίας μας, της φύσης και του κόσμου, που προσανατολίζονται στην επιθυμητή κατεύθυνση. Σε πρακτικό επίπεδο, μπορεί επίσης να στηριχθεί σε αξιόλογες πηγές όπως

- το Venus Project [17] του εμπνευσμένου Jacque Fresco,
- τα documentaries του Zeitgeist [18],
- το άρθρο *The Cathedral and the Bazaar* [12] του πρωτοπόρου Eric Steven Raymond,
- το Global Footprint Network [13] του Mathis Wackernagel,
- το περιεκτικότατο άρθρο *Optimum Society: A World Without Money* [3] του Jonathan Mark,
- την ελληνική μη κερδοσκοπική οργάνωση Πανγαία (Pangea) [16]

και αρκετές άλλες. Οι πηγές αυτές και κυρίως το πρωτοπόρο Venus Project και τα περίφημα documentaries του Zeitgeist περιγράφουν μια εναλλακτική κοινωνία, πολύ κοντά σε αυτήν που φανταζόμαστε και με την υλοποίηση της οποίας διαπραγματευόμαστε σε αυτό το άρθρο. Θα θεωρήσουμε δεδομένο ότι ο αναγνώστης έχει υπόψιν του τις πηγές αυτές και γνωρίζει τι περιγράφουν, έστω και σε γενικές γραμμές.

3 το πρόβλημα

Όταν κάποιος σκεφτεί πως κάτι χρειάζεται να αλλάξει στην κοινωνία που ζούμε και επιθυμήσει να ενεργήσει προς την κατεύθυνση αυτή, ενδιαφέρον παρουσιάζει το μικρό χρονικό διάστημα που απαιτείται για να *καταλήξει* να μαθαίνει για το Venus Project και να βλέπει τα documentaries του Zeitgeist, ή σε μια πιο ενεργητική μορφή της προσπάθειάς του, να συμμετέχει σε συζητήσεις, offline και online, περί του θέματος.

Η λέξη "καταλήξει" χρησιμοποιείται σκοπίμως παραπάνω, επειδή εξαιρετικά σπάνια κάποιος πραγματοποιεί έστω κι ένα επόμενο βήμα από την παθητική απόκτηση γνώσης περί του θέματος, σε όποιον βαθμό και αν αυτή επιτυγχάνεται, ή από την ανάπτυξη κάποιων μεμονωμένων και διάσπαρτων σκέψεων. Σπανίως κάποιος φτάνει στην πράξη μετά τη γνώση και τη σκέψη (βλέπε [8] για μια ανάλυση της διαδικασίας των ενεργειών). Η παρατήρηση αυτή σαφώς και δεν περιλαμβάνει ίχνος επίκρισης ή αμφισβήτησης των ικανοτήτων και της θέλησης του καθενός μας, αλλά στοχεύει στο να αναδείξει το σημείο στο οποίο παρουσιάζεται το πρόβλημα της αναντιστοιχίας. Της αναντιστοιχίας μεταξύ της ύπαρξης του επιθυμητού στόχου και της απραξίας προς την επίτευξή του.

Οι έως τώρα προσπάθειες περιγράφουν μια πολύ ελκυστική εναλλακτική πραγματικότητα. Μια διαφορετική οργάνωση της κοινωνίας με περισσότερα θετικά στοιχεία από όσα μπορούμε να φανταστούμε. Έναν εντελώς διαφορετικό και πολύ επιθυμητό τρόπο ζωής. Το πρόβλημα που φαίνεται να υπάρχει, όμως, μετατρέπει κάθε προσπάθεια σε ουτοπική απόπειρα στο μυαλό των ανθρώπων, χωρίς πραγματικά να είναι, καταλύει κάθε θετικό στοιχείο του σχεδίου της αλλαγής, καθιστά ανέφικτο κάθε στόχο του, ανώφελη κάθε επιδίωξη επίτευξής του και χωρίς νόημα κάθε λεπτομέρεια υλοποίησής του.

Αν με κάποιο τρόπο, η ανθρωπότητα έφτανε στην γη έχοντας την υπάρχουσα γνώση, σίγουρα θα διάλεγε έναν τρόπο ζωής πολύ κοντά σε αυτόν που προτείνει το Venus Project και ο καθένας μας θα είχε τη φάτσα του Jacques Fresco στην οθόνη του υπολογιστή ως φόρο τιμής. Αναμφίβολα θα επιλέγαμε την εναλλακτική αυτή κοινωνία σε σύγκριση με τη σημερινή. Τα πράγματα όμως δεν είναι έτσι. Δεν μπορούμε να μηδενίσουμε τον μετρητή. Ζούμε και εξελισσόμαστε στη γη εδώ κι εκατομμύρια χρόνια και κουβαλάμε όλα τα κατалоιπα αυτής της εξέλιξης στο σήμερα, θετικά και αρνητικά. Το πρόβλημα, λοιπόν, δεν είναι η δομή της νέας, προτεινόμενης κοινωνίας, αλλά ο τρόπος μετάβασης σε αυτήν από το σημερινό καθεστώς. Το υπάρχον υλικό περιγράφει με πολύ ωραίο τρόπο πώς θα λειτουργεί η νέα κοινωνία. Χρειαζόμαστε, όμως, και μια ξεκάθαρη διαδικασία μετάβασης σε αυτήν – ξεκάθαρη και ντετερμινιστική, όχι απαραίτητα ακριβή και λεπτομερώς περιγεγραμμένη.

Μπορούμε να διακρίνουμε τα αίτια της απραξίας ως προς τη μετάβαση σε δύο κατηγορίες: αφενός στις συνθήκες που μας συγκρατούν στην υπάρχουσα κατάσταση και αφετέρου στις συνθήκες που μας εμποδίζουν να μεταβούμε στην καινούργια. Ας διαχωρίσουμε αυτά τα δύο είδη συνθηκών για όσους τα θεωρούν ταυτόσημα, δίνοντας ένα παράδειγμα.

παράδειγμα 1. *Έστω ότι ο Γιάννης θέλει να πάει από το σπίτι του στο σπίτι της Μαρίας. Οι συνθήκες που τον κρατάνε στην υπάρχουσα κατάσταση είναι η κλειδωμένη πόρτα του σπιτιού του, ενώ οι συνθήκες που τον εμποδίζουν να μεταβεί στην καινούργια κατάσταση είναι η κλειδωμένη πόρτα του σπιτιού της Μαρίας. Δύο εντελώς διαφορετικά αίτια.* □

Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι κοινωνικές συνθήκες [6] που μας κρατούν καθηλωμένους στην υπάρχουσα κατάσταση και επιπλέον μας κάνουν να πιστεύουμε πως βιώνουμε μια ευνοϊκή πραγματικότητα, πως είμαστε τυχεροί, πως θα πρέπει να είμαστε ευγνώμονες για αυτό που ζούμε. Οι κοινωνικές αυτές συνθήκες δημιουργούν την αίσθηση ασφάλειας που προσφέρει το γνωστό έναντι του άγνωστου, η υπάρχουσα κατάσταση έναντι της καινούργιας. Κάθε τι νέο, μας φοβίζει, ακόμη κι όταν η κοινή πεποίθηση είναι πως αυτό το νέο, αν και άγνωστο στο παρόν –αλλιώς δεν θα ήταν νέο– είναι πολύ καλύτερο.

Οι κοινωνικές συνήθειες είναι τα στοιχεία της κοινωνίας μας που αν τα έβλεπε κάποιος, που έρχεται για πρώτη φορά σε επαφή με τον πολιτισμό μας, πριν τα χαρακτηρίσει ως θετικά ή αρνητικά, θα τα έβρισκε απλώς αλλόκοτα, ανεξήγητα, παράλογα, περιττά και άνευ χρησιμότητας, μονολογώντας: "μα πώς τους ήρθε;". Είναι αυτά ακριβώς τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας που πολύ εύστοχα ο Fernando Pessoa ονομάζει "τα κοινωνικά πλάσματα της φαντασίας" στο βιβλίο του *Ο Αναρχικός Τραπεζίτης* [4].

παράδειγμα 2. *Οι κοινωνικές συνήθειες περιλαμβάνουν τις συμβάσεις στις διαπροσωπικές σχέσεις, τις πεποιθήσεις για το "καλύτερο", τις "απολιτίστες" εκφάνσεις του "πολιτισμού", κάθε μορφής δογματισμό, τη δομή του κράτους και της οικογένειας, το χρήμα, τις γραβάτες Όπως αναφέρει ο αναρχικός τραπεζίτης: "Το αληθινό κακό, το μοναδικό κακό, είναι οι κοινωνικές συμβάσεις και τα κοινωνικά πλάσματα της φαντασίας, που μπαίνουν πάνω από τη φυσική πραγματικότητα: η οικογένεια, το χρήμα, η θρησκεία και το κράτος. Γεννιόμαστε άντρες ή γυναίκες, θέλω να πω γεννιόμαστε για να γίνουμε, όταν ενηλικιωθούμε, άντρες ή γυναίκες. Η δίκαιη Φύση δε μας γεννά ούτε συζύγους, ούτε πλούσιους, ούτε φτωχούς, ούτε καθολικούς, ούτε προτεστάντες, ούτε Εγγλίζους, ούτε Πορτογάλους. Γινόμαστε όλοι αυτά, που σας είπα παραπάνω, κάτω απ' την επίδραση των κοινωνικών πλάσμάτων της φαντασίας. Ε, λοιπόν, γιατί είναι κακά τούτα τα κοινωνικά πλάσματα της φαντασίας; Γιατί ακριβώς είναι πλάσματα της φαντασίας, γιατί ακριβώς δεν είναι φυσικά."*

Στην δεύτερη κατηγορία των αιτιών απραξίας ανήκουν οι δυσκολίες μετάβασης στη νέα πραγματικότητα. Από τη μια πλευρά διακρίνουμε τις εγγενείς δυσκολίες της μετάβασης και από την άλλη την αντίσταση των ανθρώπων στην αλλαγή. Κάθε αλλαγή κατάστασης απαιτεί καταβολή προσπάθειας, κατανάλωση ενέργειας. Η ποσότητα προσπάθειας/ενέργειας, που απαιτείται στην περίπτωση αλλαγής της κοινωνίας μας, μιας κατάστασης δηλαδή που αφορά 7 δισεκατομμύρια ανθρώπους –ολόκληρη τη γη– και αποτελεί καθεστώς για πολλές εκατονταετίες, είναι σίγουρα πολύ μεγάλη. Η εγγενής δυσκολία, λοιπόν, είναι τεράστια. Από την άλλη πλευρά, βέβαια επίσης είναι ότι κάθε εγχείρημα ριζικής αλλαγής της υπάρχουσας κατάστασης θα βρει αντιπάλους τη συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων, είτε ενσυνείδητα είτε από συνήθεια. Αυτοί που επωφελούνται από την υπάρχουσα κατάσταση θα εναντιωθούν συνειδητά σε κάθε απόπειρα αλλαγής της. Στο παράδειγμα 1, θα λέγαμε ότι εκτός της κλειδωμένης πόρτας στο σπίτι της Μαρίας, επιπλέον οι γονείς της δεν συμπαθούν τον Γιάννη και δεν τον θέλουν στο σπίτι τους. Όμως, ακόμη κι αυτοί που δεν θα εναντιωθούν, θα αποτελέσουν τροχοπέδη στην αλλαγή, αν δεν βοηθήσουν να συντελεστεί. Όποιος μένει άπραγος πάνω σε ένα πλοίο που θέλουμε να ρυμουλκήσουμε, όχι μόνο δεν βοηθάει στη ρυμούλκηση του,

αλλά στέκεται και εμπόδιο σ' αυτήν. Τα εμπόδια, λοιπόν, είναι δεδομένα και προκύπτουν είτε από την ίδια τη φύση της μετάβασης, είτε από την αντίσταση κάποιων προς αυτήν.

Από τη μια, λοιπόν, έχουμε τις κοινωνικές συνήθειες, που είναι η εσωτερική αιτία απραξίας του καθενός μας ως προς την αλλαγή της υπάρχουσας κατάστασης. Από την άλλη έχουμε τα εξωτερικά εμπόδια ως προς την πραγματοποίηση της νέας κατάστασης, τα οποία επίσης μας οδηγούν στην απραξία λόγω των ανυπέρβλητων προβλημάτων που μας παρουσιάζουν. Τα δύο αυτά είδη αιτιών δεν είναι ανεξάρτητα, αλλά συνδυάζονται για να δημιουργήσουν ένα μέτωπο εναντίον της μετάβασης. Αν μία από τις δύο κατηγορίες αιτιών δεν υπήρχε, τότε το αποτέλεσμα στο πρακτικό κομμάτι της μετάβασης στην εναλλακτική κοινωνία θα ήταν διαφορετικό, η νέα κατάσταση θα είχε ήδη γίνει πραγματικότητα.

Αν δεν υπήρχαν τόσο ισχυρές κοινωνικές συνήθειες, που να καθηλώνουν τους ανθρώπους στην υπάρχουσα κατάσταση, τότε ο μόνος δρόμος εξέλιξης θα ήταν η αλλαγή. Κάποια ομάδα ατόμων θα δοκίμαζε να υλοποιήσει το διαφορετικό όσο δύσκολο κι αν ήταν. Αν δεν υπήρχε ούτε η ελάχιστη αγκίστρωση στο τωρινό, το διαφορετικό αύριο θα ήταν η μόνη δυνατή εξέλιξη. Αν επιπλέον υπήρχε η επιδίωξη για ένα *συγκεκριμένο* διαφορετικό αύριο, τότε αυτό επίσης θα αποτελούσε σίγουρα πραγματικότητα, όσο μεγαλεπήβολο και δυσεπίτευκτο κι αν φάνταζε. Στο ίδιο πνεύμα, αν και αρκετά αισιόδοξη κατά τη γνώμη μας, είναι και η άποψη του Jacques Fresco, πως θα χρειαστούμε περίπου 10 με 15 χρόνια ως ανθρωπότητα για να αλλάξουμε την επιφάνεια της γης, ώστε να υλοποιήσουμε την εναλλακτική κοινωνία [22]. Και είναι τόσο αισιόδοξη αυτή η άποψη, επειδή ακριβώς υπονοεί και προϋποθέτει ότι θα δουλέψουμε ως ανθρωπότητα προς αυτόν τον στόχο, ότι δηλαδή θα έχουμε απαγκιστρωθεί από την τωρινή κατάσταση και θα την έχουμε αφήσει πίσω μας.

παράδειγμα 3. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα πρωτόγνωρης ώθησης στην ανθρώπινη πρόοδο, που βασίζεται κυρίως στην αποφυγή της καθήλωσης στο παρόν, είναι η περίπτωση των αρχαίων Αθηναίων. Όχι μόνο δεν έμεναν περιορισμένοι στην υπάρχουσα κατάσταση, αλλήλ προσπαθούσαν να ανατρέψουν και να παύσουν οτιδήποτε μπορούσε να γίνει καθεστώς, μόνο και μόνο με το φόβο μήπως αποτελέσει παγιωμένη κατάσταση και τους δεσμεύσει στο μέλλον, εμποδίζοντάς τους από περαιτέρω ανάπτυξη. Όχι μόνο δεν έμεναν κολλημένοι στο παρόν, αλλήλ επεδίωκαν να το αλλιάξουν χωρίς προφανή λόγο, χωρίς σαφές άμεσο όφελος, μόνο με την πίστη στην αλλοίωση και την πρόοδο που αυτή μπορεί να επιφέρει. Αυτή η απόσταση από την καθήλωση τους κατέστησε τόσο ανήσυχα πνεύματα που πραγματοποίησαν κάποια από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα της ιστορίας: φιλοσοφία, δημοκρατία, μαθηματική απόδειξη, τεκμηριωμένη επι-

χειρματολογία και θέατρο, καθώς και πρωτόγνωρες επιδόσεις στην ποίηση, τη γλυπτική, την αρχιτεκτονική, τη ζωγραφική. Κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι τα επιτεύγματά τους ήταν εύκολα. Απεναντίας η δυσκολία τους ήταν τεράστια, αλλ'όμως έγιναν πραγματικότητα λόγω έλλειψης κοινωνικών συνηθειών. Μια ωραία και γλαφυρή περιγραφή αυτής της ιδιαιτερότητας των αρχαίων Αθηναίων ως προς τις κοινωνικές συνήθειες δίνεται στο βιβλίο "Μικρή ιστορία του κόσμου" [2] του E.H. Gombrich (βλέπε Παράρτημα Α' για περισσότερα στοιχεία). □

Από την άλλη πλευρά, αν η μετάβαση στην εναλλακτική κοινωνία δεν παρουσίαζε μεγάλες δυσκολίες, όση και να ήταν η επιβάρυνση από τις κοινωνικές συνήθειες, θα εμφανίζονταν εκφάνσεις της αλλαγμένης πραγματικότητας έστω και σε μικρή, τοπική κλίμακα, ως η πραγματοποίηση μιας κατάστασης που η υλοποίησή της είναι εύκολη. Τα μέλη των κοινωνικών ομάδων τείνουν να συμπεριφέρονται όπως τα μόρια ενός αερίου. Ένα αέριο θα καταλάβει κάθε κενό σημείο του χώρου, αρκεί να μην συναντήσει αντίσταση. Αν επιπλέον συναντήσει αντίσταση αλλά αυτή είναι μικρή, τότε αντίστοιχα μικρή θα είναι και η ώθηση, η πίεση, που θα χρειαστεί για να ξεπεράσει το εμπόδιο και να καταλάβει όλα τα "εύκολα" σημεία του χώρου. Αντιστρέφοντας το παράδειγμα της Émile Borel [1], που λέει ότι μια μαϊμού θα χρειαστεί χρόνο που τείνει στο *άπειρο* για να δακτυλογραφήσει σχεδόν σίγουρα¹ ολόκληρο το έργο του William Shakespeare, θα λέγαμε ότι στη μαϊμού δεν χρειάζονται παρά μερικές μέρες για να δακτυλογραφήσει μια *εύκολη φράση*. Αν, λοιπόν, η νέα επιθυμητή πραγματικότητα είναι ένα από αυτά τα εύκολα σημεία στο χώρο, μια από αυτές τις εύκολες φράσεις, τότε θα την είχαμε ήδη υλοποιήσει, έστω και εκ παραδρομής, όσες και να είναι οι κοινωνικές συνήθειες που μας βαρύνουν και μας κρατάνε καθηλωμένους². Σε αυτήν την περίπτωση, η μόνη δυνατή εξέλιξη θα ήταν η υιοθέτηση αυτής της πραγματικότητας από όλο και

¹Η έννοια "σχεδόν σίγουρα" (almost surely) είναι όρος της στατιστικής, που σημαίνει ότι ένα γεγονός συμβαίνει με πιθανότητα 1 και χρησιμοποιείται κυρίως στις περιπτώσεις που ο δειγματικός χώρος είναι άπειρος.

²Το γεγονός ότι δεν έχουμε μεταβεί ακόμη στην ιδεατή κοινωνία, δείχνει ακριβώς ότι η υλοποίησή της δεν είναι εύκολη. Αντιθέτως, η υλοποίηση μιας *οποιαδήποτε* πραγματικότητας σε *οποιαδήποτε* κλίμακα μπορεί να είναι εύκολη. Μάλιστα, τέτοια "εύκολα" παραδείγματα πραγματικότητας ήδη υλοποιούνται σε αρκετές περιπτώσεις μικρής κλίμακας. Απομονωμένες ομάδες ζουν στη δική τους "μικρή" πραγματικότητα, όπως οι οπαδοί μιας ποδοσφαιρικής ομάδας, οι θεατές του LOST, οι παρωμένοι με τα role-playing games. Όλες αυτές όμως είναι μέρος της "γενικής" πραγματικότητας. Όλα τα μέλη των αναφερθέντων ομάδων μπορεί ταυτόχρονα να είναι κακοπληρωμένοι μικροαστοί, που δεν χρησιμοποιούν υπολογιστή και μισούν το γείτονά τους επειδή τους βρέχει τον τοίχο όταν πλένει την βεράντα. Μιλάμε, λοιπόν, πάντα για τη μετάβαση στη συγκεκριμένη πραγματικότητα, όπως αυτή ορίστηκε. Στο παράδειγμα 1, ο Γιάννης δεν θέλει να πάει σε οποιοδήποτε άλλο σπίτι, ούτε απλώς να βγει μια βόλτα, αλλά να πάει σε ένα συγκεκριμένο σπίτι, το σπίτι της Μαρίας.

περισσότερους και η υλοποίησή της σε όλο και μεγαλύτερη κλίμακα, αφού εξ ορισμού είναι καλύτερη από την υπάρχουσα.

Το γεγονός ότι η κάθε αιτία ξεχωριστά και από μόνη της δεν θα αποτελούσε εμπόδιο στη μετάβαση, δεν σημαίνει ότι δεν θα χρειαζόταν προσπάθεια για να ξεπεραστεί. Σημαίνει ότι αν υπήρχε μόνη της, η αντιμετώπισή της σε πρακτικό επίπεδο θα είχε ήδη συντελεστεί. Η υπέρβασή της θα είχε ήδη πραγματοποιηθεί από όσους το επιθυμούν. Όμως, στην πραγματικότητα υπάρχει πάντα και η άλλη αιτία.

Καταλήγουμε, λοιπόν, στο συμπέρασμα ότι οι δύο αιτίες της απραξίας ως προς τη μετάβαση, είναι δύο καταστάσεις που συνδέονται στον σημερινό κόσμο και υπάρχουν έτσι συνδυασμένες στο συνειδητό και το υποσυνείδητο του καθενός μας. Και ακριβώς αυτός ο συνδυασμός είναι που αποτελεί το πρόβλημα, αυτό που πρέπει να λύσουμε, να καταπολεμήσουμε.

παράδειγμα 4. *Συνεχίζοντας το παράδειγμα 1, για να δείξουμε τον συνδυασμό των αιτιών, θα πλέγαμε ότι οι δύο πόρτες, των σπιτιών του Γιάννη και της Μαρίας, ανοίγουν και οι δύο προς τα έξω, αλληλά βρίσκονται αντικριστά η μία στην άλλη, επαπτόμενες έτσι ώστε η καθεμιά να εμποδίζει το παραμικρό άνοιγμα της άλλης. Στην περίπτωση αυτή, το να ξεκλειδώσουμε τις πόρτες δεν επιφέρει καμία πρόοδο, αφού και πάλι δεν θα ανοίγουν. Χρειάζεται, λοιπόν, ο Γιάννης να αρχίσει να καταστρέφει τις πόρτες ώστε να μπορέσει να περάσει από μέσα τους.* □

4 πρότυπα λύσης

Η λύση του προβλήματός μας, λοιπόν, χρειάζεται να περιλαμβάνει την εξάλειψη των δύο αιτιών απραξίας. Μπορούμε να διακρίνουμε δύο πρότυπα επίλυσης. Στο πρώτο, αρχικά καταπολεμείται η μία αιτία εξολοκλήρου και αφού εξαλειφθεί εντελώς στη συνέχεια καταπολεμείται η δεύτερη. Στο δεύτερο πρότυπο, οι δύο αιτίες αντιμετωπίζονται ταυτόχρονα και καταπολεμούνται παράλληλα με εναλλασσόμενες και επικαλυπτόμενες περιόδους προόδου.

Ακολουθώντας το πρώτο πρότυπο, θα πρέπει να εξαλείψουμε εντελώς τη μία αιτία, χωρίς να ασχοληθούμε άμεσα με την άλλη. Έστω ότι αποφασίζουμε να εξαλείψουμε τις κοινωνικές συνήθειες που μας περιβάλλουν, χωρίς να επιχειρήσουμε να αλλάξουμε κάτι στη δομή της κοινωνίας μας. Πόσοι θα τα καταφέρουμε; Θυμάμαι κάποιον που τα κατάφερε πριν 2500 χρόνια, αλλά δεν νομίζω πως θα γίνουμε όλοι Πεφωτισμένοι, ζώντας μέσα στην κοινωνία μας. Η αλλαγή όλων μας μέσα στην υπάρχουσα κατάσταση, χωρίς να υπάρχει εναλλακτική πρόταση, είναι πρακτικά αδύνατη. Η απομάκρυνση από τον κόσμο των κοινωνικών συνθηκών μπορεί να επιτευχθεί μόνο αν υπάρχει ένας

άλλος, εναλλακτικός κόσμος για να πάμε, έστω και ανολοκλήρωτος, έστω και στα πρώτα στάδια της ανάπτυξής του.

Έστω τώρα ότι αποφασίζουμε να δημιουργήσουμε τη νέα πραγματικότητα, υπερνικώντας τα εμπόδια μετάβασης, χωρίς όμως να απαγκιστρωθούμε από τις κοινωνικές μας συνήθειες. Εναντιωνόμαστε σε όσους στέκονται εμπόδιο στην αλλαγή —η πρώτη πτυχή των εμποδίων μετάβασης—, αλλά δεν προσπαθούμε να αλλάξουμε κάτι σε μας. Αντιτασσόμαστε στις "πολυεθνικές" και τους "καπιταλιστές δυνάστες", αλλά συνεχίζουμε να χρησιμοποιούμε χρήματα, ρίχνοντας νερό στον μύλο της τωρινής οικονομίας. Προσπαθούμε να εισάγουμε την τεχνολογία στην καθημερινή μας ζωή, αλλά εξακολουθούμε να χρησιμοποιούμε τον υπολογιστή σαν μια βελτιωμένη τηλεόραση και όχι ως το καλύτερο μέσο που διαθέτουμε ως ανθρωπότητα για την υλοποίηση και εκτέλεση αλγορίθμων, για τη επίλυση προβλημάτων. Θέλουμε να χρησιμοποιούμε την επιστήμη ως αντικειμενικό μέσο αποφάσεων, αλλά το μόνο που γνωρίζουμε γι' αυτήν είναι τα ονόματα κάποιων γνωστών αντιπροσώπων της και στην καλύτερη περίπτωση τη χρησιμοποιούμε, ερμηνεύοντας τα αποτελέσματά της με υποκειμενισμό προς όφελός μας. Επιθυμούμε τον καθολικό σεβασμό προς κάθε έμβιο ον, αλλά εκνευριζόμαστε με τον σκύλο του γείτονα —για να μην πούμε για την κατσίκά του.

Στη δεύτερη κατηγορία αιτιών, εκτός από την εναντίωση των υπολοίπων, ανήκουν και οι εγγενείς δυσκολίες του εγχειρήματος —η δεύτερη πτυχή των εμποδίων μετάβασης. Για να τις εξαλείψουμε, θα χρειαστεί να καταστήσουμε την υλοποίηση της εναλλακτικής πραγματικότητας τόσο απλή για τον καθένα, όσο απλή είναι μια καθημερινή του ασχολία. Δεν λέμε άμεση, αλλά απλή, όσο χρόνο κι αν χρειαστεί. Να καθορίσουμε, δηλαδή, τα βήματα της μετάβασης στη νέα κοινωνία σαφή και απλά, ώστε να είναι άνετα κατορθωτά από κάθε ομάδα που θα επιθυμήσει να πράξει τη μετάβαση³. Όμως, ακόμη κι αν αυτή η απλοποίηση γίνει στον επιθυμητό βαθμό, αν η κάθε τέτοια ομάδα δεν αποβάλει τις κοινωνικές τις συνήθειες δεν πρόκειται ποτέ να μεταβεί σε άλλη κοινωνία. Θα εξακολουθήσει να ζει στην κοινωνία, τις συνήθειες της οποίας ακολουθεί. Συμπερασματικά, αλλαγή στην κοινωνία δεν θα έρθει όταν το αποφασίσουμε, όσοι κι αν το αποφασίσουμε, όσο αποφασιστικοί και αν ήμαστε. Θα έρθει

³Ο καπιταλισμός είναι ένα από τα εύκολα συστήματα που μπορούμε να ακολουθήσουμε ως ανθρωπότητα και ακριβώς γι' αυτό έχει αναπτυχθεί με πολλούς διαφορετικούς τρόπους και ανεξάρτητα στις διάφορες περιοχές της γης. Η περίπτωση του καπιταλισμού, βέβαια, εκτός από εύκολη είναι και λανθασμένη —όσοι δεν το πιστεύετε ρωτήστε τα εκατομμύρια παιδιά που πεινάνε για να φορούν κάποιοι άλλοι τα "ακριβά" τους ρούχα— και ως εκ τούτου είναι ένα από τα "εύκολα λάθη" που μπορεί να κάνει ένας πολιτισμός κατά την ανάπτυξή του. Το βασικό θέμα είναι πόσο χρόνο παίρνει σε κάθε πολιτισμό να μάθει από τα λάθη αυτά και να πάψει να τα επαναλαμβάνει (βλέπε [7]).

όταν επιδιώξουμε να παύσουμε το καθεστώς, που περιλαμβάνει τα εμπόδια μετάβασης, αλλά και τις κοινωνικές μας συνήθειες.

Το πρώτο πρότυπο επίλυσης, λοιπόν, είναι ανεφάρμοστο. Η κάθε κατηγορία αιτιών δεν μπορεί να καταπολεμηθεί ανεξάρτητα από την άλλη και μάλιστα στη δεύτερη κατηγορία είναι ανέφικτη ακόμη και η εξάλειψη κάθε πτυχής της ξεχωριστά. Το μόνο που μας μένει, είναι το δεύτερο πρότυπο επίλυσης, αυτό της ταυτόχρονης αντιμετώπισης και καταπολέμησης των δύο αιτιών. Και μιας και δεν είναι δυνατή η στιγμιαία εξάλειψή τους, η προτεινόμενη λύση πρέπει να περιλαμβάνει ενέργειες σταδιακής αλλαγής και παράλληλης εναντίωσης και στα τρία μέτωπα: τις κοινωνικές συνήθειες, τις εγγενείς δυσκολίες και την εναντίωση των υπολοίπων.

παράδειγμα 5. Συνεχίζοντας το παράδειγμα 4, για να σχηματιστούμε την δυσκολία καταπολέμησης της κάθε κατηγορίας αιτιών ανεξάρτητα από την άλλη, θα λέγαμε ότι η προσπάθεια του Γιάννη να σπάσει την κάθε πόρτα ξεχωριστά χωρίς να επηρεάσει την άλλη, μάλιστα δημιουργεί μια επιπρόσθετη δυσκολία παρά βοηθάει στην αποδοτικότητα. Την πόρτα της Μαρίας δεν μπορεί να αρχίσει να την καταστρέφει αν δεν έχει καταστρέψει πρώτα ένα κομμάτι της δικής του. Επίσης, είναι εντελώς αναποτελεσματικό να προσπαθεί να εξαλείψει ολόκληρη τη δική του πόρτα χωρίς να αρχίσει να καταστρέφει την πόρτα της Μαρίας, ενώ επιπροσθέτως θα μπορούσε να περάσει από μέσα της χωρίς να ολοκληρώσει εντελώς την καταστροφή της. □

5 μια εφικτή λύση

Ας επαναλάβουμε το συμπέρασμα του προηγούμενου κεφαλαίου. Κάθε εφικτή λύση στο πρόβλημα της απραξίας ως προς τη μετάβαση, θα πρέπει να είναι μια διαδικασία που να περιλαμβάνει ενέργειες σταδιακής αλλαγής και παράλληλης εναντίωσης προς τα τρία μέτωπα που συνθέτουν τις αιτίες του προβλήματος. Ας δώσουμε έναν ορισμό που θα μας εισάγει στην προτεινόμενη λύση.

ορισμός 1. Ένα αγαθό ονομάζεται **ελευθεροποιημένο** αν παρέχεται σε οποιοδήποτε μέλος της ανθρωπότητας επιθυμεί να το απολαύσει χωρίς την υποχρέωση παραγωγής έργου εκ μέρους του.

Η υποχρέωση για παραγωγή έργου μπορεί να θεωρηθεί ως η υποχρέωση για **αντάλλαγμα** στην παροχή του αγαθού, υλικού ή άυλου, από αυτόν που θέλει να το απολαύσει. Όταν πρόκειται για την παροχή αγαθού από κάποιον άλλο, η συντριπτική πλειοψηφία αυτών των ανταλλαγών γίνεται σήμερα με χρήματα, δικαιολογώντας την ανταλλακτική τους αξία. Όταν πρόκειται για

την παραγωγή αγαθού από εμάς τους ίδιους, η ανταλλαγή πραγματοποιείται με τον προσωπικό μας μόχθο, με την παραγωγή έργου εκ μέρους μας. Για να αποκτήσουμε ένα ελευθεροποιημένο αγαθό, λοιπόν, δεν χρειάζεται να δώσουμε χρήματα, δεν χρειάζεται να μοχθήσουμε, δεν χρειάζεται να παράγουμε έργο, δεν χρειάζεται να δώσουμε οτιδήποτε για αντάλλαγμα.

παράδειγμα 6. *Ελευθεροποιημένος είναι ο αέρας που αναπνέουμε. Μπορούμε να τον αποπνέσουμε χωρίς να μας ζητηθεί κανένα αντάλλαγμα. Και αν σας φαίνεται απλοϊκό το παράδειγμα, σκεφτείτε ότι αντίθετα με τον αέρα, το νερό που πίνουμε δεν είναι ελευθεροποιημένο αφού στην περισσότερες περιοχές της γης χρειάζεται παραχώρηση ανταλλαγματος και άρα παραγωγή έργου από όποιον θέλει να το αποπνέει.* □

παράδειγμα 7. *Η αναζήτηση στο Internet, αν την απομονώσουμε ως φαινόμενο από όλα τα υπόλοιπα που την περιβάλλουν, είναι ελευθεροποιημένη. Ασχέτως με την ποιότητά της, που στην περίπτωση της Google [19] για παράδειγμα είναι μοναδική, δίδεται στον καθένα μας χωρίς απαίτηση ανταλλαγματος. Βέβαια υπάρχουν και περιπτώσεις μηχανών αναζήτησης που παρέχουν την υπηρεσία κατόπιν πληρωμής. Αφού, όμως, υπάρχει έστω και μια μηχανή αναζήτησης, που δεν υστερεί έναντι των υπολοίπων και παρέχει τις υπηρεσίες της χωρίς την απαίτηση παραγωγής έργου εκ μέρους μας, το αγαθό της αναζήτησης στο Internet είναι ελευθεροποιημένο.* □

παράδειγμα 8. *Ας δώσουμε ένα ακόμη παράδειγμα, για να δείξουμε ότι η έννοια του ελευθεροποιημένου αγαθού είναι ανεξάρτητη από κάθε έννοια νομιμότητας ή παρανομίας. Η εύρεση ταινιών για θέαση και τραγουδιών για ακρόαση είναι στις μέρες μας αγαθά ελευθεροποιημένα. Μπορεί κάποιος χωρίς ίχνος ανταλλαγματος να βρει ταινίες και τραγούδια στο Internet, χρησιμοποιώντας κάποιο μέσο τεχνολογίας peer to peer ή server based για να τα "κατεβάσει" στον υπολογιστή του ή μπορεί ακόμη να τα αποπνέει online.* □

Μπορούμε να παρατηρήσουμε στα παραπάνω παραδείγματα, ότι για να χαρακτηριστεί ένα προϊόν ελευθεροποιημένο, δεν είναι απαραίτητο να έχει ο καθένας την επιδεξιότητα ή τη θέληση να το χρησιμοποιήσει σε αυτή τη μορφή του. Για παράδειγμα αν κάποιος δεν γνωρίζει πώς να κάνουν αναζητήσεις στον παγκόσμιο ιστό ή δεν θέλουν να "κατεβάσουν" τραγούδια, σε καμία περίπτωση αυτό δεν σημαίνει, ότι τα αντίστοιχα αγαθά δεν είναι ελευθεροποιημένα. Για τον λόγο αυτό, ο ορισμός 1 είναι προσανατολισμένος στο αγαθό και όχι στις ικανότητες του εκάστοτε που θέλει να το αποπνέει.

Ένα ακόμη σημείο που χρειάζεται να διευκρινιστεί στον ορισμό 1 για λόγους συνέπειας και ακρίβειας είναι η κατανάλωση ενέργειας για την απόλαυση

του ελευθεροποιημένου αγαθού εκ μέρους αυτού που το επιθυμεί. Η έλλειψη υποχρέωσης για παραγωγή έργου αναφέρεται στην παροντική ή παρελθοντική καταβολή μόχθου, που παράγει το επιθυμητό αγαθό A , ή παράγει ένα άλλο αγαθό B , το οποίο δίδεται ως αντάλλαγμα για την απόκτηση του A , άμεσα ή έμμεσα. Σαφώς και δεν περιλαμβάνεται σε αυτήν την κατηγορία η ενέργεια για τα click του ποντικιού που χρειάζονται για μια online αναζήτηση ή για την εύρεση μιας ταινίας, ούτε η βιολογική ενέργεια που χρειάζεται για να φουσκώσουν τα πνευμόνια μας ώστε να αναπνεύσουμε.

Τέλος, στα παραπάνω παραδείγματα τίθεται και το θέμα του επιπέδου ικανοποίησης από ένα αγαθό. Κατά πόσο, δηλαδή, τα ελευθεροποιημένα αγαθά ικανοποιούν ως προς την ποιότητά τους όλους τους ανθρώπους. Πάντα θα υπάρχει τουλάχιστον ένας άνθρωπος που δεν θα είναι ικανοποιημένος με την παροχή κάποιου ελευθεροποιημένου αγαθού. Ποτέ, κανένα αγαθό δεν πρόκειται να χαρακτηριστεί τέλειο. Για να χαρακτηρίσουμε, λοιπόν, ένα αγαθό ελευθεροποιημένο χρειάζεται η ποιότητά του να είναι παρόμοια –στο ίδιο επίπεδο– σε σχέση με τα αντίστοιχα μη ελευθεροποιημένα αγαθά.

παράδειγμα 9. *Για τις περιπτώσεις των προηγούμενων παραδειγμάτων, θα υπάρξει κάποιος που θα αναζητήσει μια παλιά ουκρανική ταινία με ελληνικούς υπότιτλους και δεν θα τη βρίσκει online στη μορφή που τη θέλει. Θα υπάρξει κάποιος που δεν θα ικανοποιηθεί από τα αποτελέσματα μιας μηχανής αναζήτησης. Ακόμη και κάποιος που δεν θα είναι ικανοποιημένος με την ποιότητα του αέρα που αναπνέει.*

Αν η καλύτερη μηχανή αναζήτησης που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε χωρίς αντάλλαγμα, έδινε αποτελέσματα κατώτερης ποιότητας σε σχέση με τις αντίστοιχες μηχανές που ζητούν ανταλλάγματα, τότε το αγαθό της online αναζήτησης δεν θα ήταν ελευθεροποιημένο. Αν τα video clubs και τα δισκοπωλεία παρείχαν περισσότερες και καλύτερης ποιότητας κατά μέσο όρο ταινίες και τραγούδια, σε σχέση με την ανταλλαγή στο Internet, τότε το αγαθό της εύρεσης ταινιών και τραγουδιών δεν θα ήταν ελευθεροποιημένο. Αν πωλούνταν συσκευασμένος αέρας καλύτερης ποιότητας από αυτόν που αναπνέουμε, τότε το αγαθό του αέρα δεν θα ήταν ελευθεροποιημένο. □

Προσοχή! Αναφερόμενοι στην ποιότητα των αγαθών, εννοούμε βέβαια το πραγματικό, χρηστικό επίπεδο ποιότητάς τους και όχι την ψεύτικη αίσθηση καλύτερης ποιότητας, που κατασκευάζεται από τους μηχανισμούς της προφοράς, της ζήτησης, της τεχνητής σπανιότητας και της ψυχολογικά κατευθυνόμενης διαφήμισης, μέσα που χρησιμοποιούνται από την ελεύθερη αγορά.

Ελευθεροποίηση είναι η διαδικασία μετατροπής ενός αγαθού σε ελευθεροποιημένο. Τυπολογικά, ο όρος της ελευθεροποίησης γεννήθηκε κατά τους

όρους "ιδιωτικοποίηση" και "κρατικοποίηση", μιας και αυτές οι δύο διαδικασίες αντιμετωπίζονται ως παρόμοιες ή μία με την άλλη και αντίθετες με τη διαδικασία της ελευθεροποίησης στο πλαίσιο της λύσης μας. Νοούνται ως παρόμοιες επειδή κοινό στοιχείο τους είναι η επιδίωξη μιας κατάστασης στην οποία είναι απαραίτητη η παραχώρηση ανταλλάγματος για την απόλαυση κάποιου αγαθού, παραχώρηση είτε στον ιδιώτη είτε στο κράτος (κρατικοποίηση γης και υδάτινων πόρων, ιδιωτικοποίηση λιμανιών, δρόμων, ραδιοσυχνότητων). Αντίθετα, η ελευθεροποίηση έχει ως στόχο τη μετάβαση σε μια κατάσταση όπου οι ανάγκες καλύπτονται χωρίς απαίτηση για παροχή ανταλλάγματος, για παραγωγή έργου, για καταβολή μόχθου.

Θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε, *βλ. παραρτήματα*, την ελευθεροποίηση ως την αντίθετη διαδικασία από την παραγωγή κέρδους — με την οικονομική σημασία του όρου — οποιασδήποτε μορφής, έννοια η οποία διαφαίνεται και στα περισσότερα παραδείγματά μας. Όμως σε αυτήν την περίπτωση θα αποσιωπούσαμε, εσφαλμένα, ένα σημαντικό σκέλος της καταβολής μόχθου. Η ελευθεροποίηση πήρε το όνομά της από την ιδιωτικοποίηση και την κρατικοποίηση — έννοιες που συνδέονται με την παραχώρηση της κυριότητας των αγαθών — δεν είναι όμως μόνο αυτές οι διαδικασίες που βρίσκονται στην απέναντι όχθη της. Για να παραχωρηθεί η κυριότητα ενός αγαθού, το αγαθό θα πρέπει να υπάρχει, θα πρέπει αρχικά να έχει παραχθεί και στη συνέχεια να έχει διατηρηθεί η χρησιμότητά του. Αντίπαλος, λοιπόν, της ελευθεροποίησης είναι και η αύξηση της εντροπίας (τυπικά η μη αυτόματη μείωσή της), η φυσική τάση που οδηγεί στην αταξία και την αποδιοργάνωση και που χρειάζεται να υπερνικήσουμε για οποιαδήποτε δημιουργία μας (για μια οπτικοποιημένη παρουσίαση των αποτελεσμάτων της αύξησης της εντροπίας στον πλανήτη μας βλέπε [20, 21]). Για την αντιστάθμιση στην αύξηση της εντροπίας, γενικά και ειδικά στην παραγωγή αγαθών, χρειάζεται να παραχθεί έργο, να καταναλωθεί ενέργεια, τόσο για την *αρχική* δημιουργία ενός αγαθού όσο και για τη συντήρησή του. Η ανάγκη για αρχική παραγωγή ή μεταποίηση των αγαθών μάς οδηγεί σε διαρκή μόχθο κυρίως στους τομείς που δεν έχει εισχωρήσει η αυτοματοποίηση. Η φυσική φθορά τους μας οδηγεί στην ανάγκη συντήρησης ή αντικατάστασής τους, πράξεις που επίσης απαιτούν παραγωγή έργου εκ μέρους μας.

Ενώ, λοιπόν, η ελευθεροποίηση απέναντι *μόνο* στην ιδιωτικοποίηση και την κρατικοποίηση, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια διαδικασία με στόχο τη γενική επικράτηση του D.I.Y. (Do It Yourself, βλέπε [9]) — αυτής της εμπνευσμένης κίνησης με το πετυχημένο ακρωνύμιο και τους πολλούς οπαδούς σε καθημερινές και μη ασχολίες — στην πραγματική της διάσταση που περιλαμβάνει την εναντίωση στην αυξανόμενη εντροπία, ο αληθινός στόχος της ελευθεροποίησης είναι το don't D.I. neither Y. — μην το κάνεις ούτε καν μόνος σου. Ο στόχος αυτός θα μπορούσε να επιτευχθεί για παράδειγμα εισάγοντας

την αυτοματοποίηση σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερο βαθμό σε κάθε πτυχή της ζωής μας. Στα πλαίσια του παραδείγματος 3, θα λέγαμε ότι τον ρόλο των δούλων στην αρχαία Αθήνα, η εργασία των οποίων εξασφάλιζε ελεύθερο χρόνο στους Αθηναίους, θα μπορούσαν να τον παίξουν σήμερα οι μηχανές.

Συμπερασματικά, η ελευθεροποίηση τάσσεται ενάντια στην φυσική αύξηση της εντροπίας που μας αναγκάζει να παράγουμε έργο για την δημιουργία και τη συντήρηση των αγαθών και σε οποιαδήποτε μορφή κυριότητας των αγαθών, που απαιτεί αντάλλαγμα για την απόλαυσή τους, αφότου έχουν παραχθεί. Για το λόγο αυτό, ο ορισμός του ελευθεροποιημένου αγαθού αναφέρεται σε παραγωγή έργου και όχι απλώς σε καταβολή χρημάτων ή προϊόντων προς ανταλλαγή.

παράδειγμα 10. Το μαγείρεμα –η διαδικασία μεταποίησης πρώτων υλών σε βρώσιμες συνθέσεις– δεν είναι ελευθεροποιημένο, αφού για τη συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων χρειάζεται η καταβολή μόχθου για να φάνε ή να πιουν, ακόμη και όταν διαθέτουν τις πρώτες ύλες. Πρόκειται για την καθημερινή ανάγκη για αρχική παραγωγή του αγαθού της τροφής ως εναντίωση στην φυσική τάση για αύξηση της εντροπίας, η οποία αντιστέκεται στη σύνθεση που επιθυμούμε και απαιτεί μόχθο για να την υπερβούμε. □

παράδειγμα 11. Αν δεν υπήρχε η φυσική φθορά στα οδικά και σιδηροδρομικά δίκτυα, δεν θα ήταν απαραίτητη εκ μέρους της ανθρωπότητας η παραγωγή έργου για την συντήρησή τους ή την αντικατάσταση μερών τους. Πρόκειται για τη διαρκή ανάγκη διατήρησης της υπάρχουσας κατάστασης ενάντια στην αυξανόμενη εντροπία, την τάση για αποσύνθεση.

Η περίπτωση των δικτύων βέβαια μπορεί να αποτελέσει και παράδειγμα για τους άληθους αντιπάλους της ελευθεροποίησης, αφού στις περισσότερες αν όχι σε όλες τις περιπτώσεις, η συντήρηση των δικτύων αναλαμβάνεται από ιδιωτικές εταιρίες ή κρατικές υπηρεσίες με βασικό χαρακτηριστικό την υπερχρέωση των τελικών χρηστών τους. □

Σε πολλές περιπτώσεις σήμερα, φαινόμενα ιδιωτικοποίησης, κρατικοποίησης, αυξανόμενης εντροπίας, φυσικής και τεχνητής φθοράς, εθνικοποίησης, προγραμματισμένης βραχυιότητας... συνυπάρχουν συνεργαζόμενα και συνδεδεμένα, υπηρετώντας την υπάρχουσα κοινωνία και στοχεύοντας στη δημιουργία καταστάσεων όπου όλο και περισσότερα ανταλλάγματα, άμεσα ή έμμεσα, θα χρειάζονται για την απόλαυση των αγαθών, όλο και μεγαλύτερη παραγωγή μόχθου θα είναι απαραίτητη εκ μέρους μας. Η ελευθεροποίηση είναι η διαδικασία που αντιτίθεται σε όλα αυτά τα φαινόμενα.

Απέναντι στην ιδιωτικοποίηση και την κρατικοποίηση, η ελευθεροποίηση έχει ως στόχο την εξάλειψή τους, ώστε να μην χρειάζεται η παραγωγή έργου

εκ μέρους όποιου θέλει να απολαύσει κάποιο αγαθό, η κυριότητα του οποίου σήμερα ανήκει σε άλλον. Ο στόχος, δηλαδή, είναι η εξάλειψη όλων αυτών που ονομάζουμε “μεσάζοντες” κάθε είδους. Απέναντι στην αυξανόμενη εντροπία, που δεν γίνεται να πάψει να υπάρχει εκτός αν αποδειχθεί εντελώς εσφαλμένη η επικρατούσα φυσική θεωρία, η ελευθεροποίηση έχει ως στόχο την μετατόπιση του μόχθου για την παραγωγή του απαιτούμενου έργου από τον άνθρωπο στις μηχανές, δηλαδή την αυτοματοποίηση.

παράδειγμα 12. Ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα αγαθού που θα μπορούσαμε να ελευθεροποιήσουμε ως ανθρωπότητα σήμερα είναι η ενέργεια. Αντίθετα με παλαιότερες περιόδους, τώρα έχουμε την τεχνολογία και τα μέσα να παράγουμε, ή καλύτερα να συλλέξουμε, την απαιτούμενη ενέργεια για τις ανάγκες ολόκληρης της ανθρωπότητας και μάλιστα χωρίς επιδάρυνση του περιβάλλοντος. Έχουμε την ικανότητα να υπερνικήσουμε την αυξανόμενη εντροπία και τα αποτελέσματα του δεύτερου νόμου της θερμοδυναμικής στα όρια του πλανήτη μας.

Αντ’ αυτού, στον τομέα της ενέργειας μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι ακολουθείται ακριβώς η αντίθετη πορεία. Τα μεγαλύτερα κερδοσκοπικά συμφέροντα βρίσκουν τόπο εφαρμογής στον τομέα αυτό, σε σημείο που θεσπίζονται ειδικοί νόμοι για την κυριότητα των ορυκτών καυσίμων του υπεδάφους των κρατών και των υποθαλάσσιων περιοχών, νέοι όροι αναπτύσσονται για την περιγραφή των διεκδικήσεων και νέοι κλάδοι επιστημών δημιουργούνται για να ασχοληθούν αποκλειστικά με αυτά τα ζητήματα. Και βέβαια, στις περιοχές όπου οι νόμοι και οι “μελέτες” των “επιστημόνων” δεν έχουν το επιθυμητό αποτέλεσμα, συνήθως “συμβαίνει” κάποιος πόλεμος και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αναλαμβάνουν τον ρόλο να μας πείσουν ότι υπάρχουν πολλή άληθα αίτια εκτός του κέρδους. Ενώ, λοιπόν, έχουμε την ικανότητα ως ανθρωπότητα να υπερνικήσουμε την αύξηση της εντροπίας στον τομέα της ενέργειας, οι μεσάζοντες είναι αυτοί που αντιστέκονται στην μετατροπή της ενέργειας σε ελευθεροποιημένο αγαθό. □

Η ελευθεροποίηση, ως διαδικασία, περιλαμβάνει διάφορα στάδια και απαιτεί χρόνο. Αν θεωρήσουμε ένα συγκεκριμένο αγαθό, γνωρίζουμε ότι στο αρχικό στάδιο της ελευθεροποίησης το αγαθό δεν είναι ελευθεροποιημένο, ενώ στο τελικό της στάδιο είναι. Τί γίνεται στα ενδιάμεσα στάδια; Πώς θα περιγράψουμε ένα αγαθό που δεν έχει ελευθεροποιηθεί ακόμη, αλλά βρίσκεται στη διαδικασία ελευθεροποίησης;

ορισμός 2. Ένα αγαθό χαρακτηρίζεται **μερικώς ελευθεροποιημένο** όταν:

- το πλήθος των ατόμων που μπορούν να απολαύσουν το αγαθό στην ελευθεροποιημένη του μορφή είναι μικρότερο από το πλήθος αυτών που επιθυμούν να το απολαύσουν στη μορφή αυτή,

- η ποσότητα του απαιτούμενου παραγόμενου έργου εκ μέρους όποιου θέλει να απολαύσει το αγαθό δεν είναι μηδενική.

Ένα αγαθό, λοιπόν, είναι μερικώς ελευθεροποιημένο είτε ως προς το πλήθος των ατόμων που *μπορούν* να το απολαύσουν, είτε ως προς την ποσότητα του απαιτούμενου έργου για την παραγωγή του, είτε ως προς τους δύο αυτούς παράγοντες μαζί. Η διαδικασία ελευθεροποίησης κάθε αγαθού, έχει ως στόχο την αύξηση του πρώτου παράγοντα μέχρι να περιλαμβάνει ολόκληρη την ανθρωπότητα και τη μείωση του δεύτερου μέχρι τον μηδενισμό του. Όταν επιτευχθούν οι δύο αυτοί στόχοι, το αγαθό θεωρείται ελευθεροποιημένο.

5.1 χαρακτηριστικά της λύσης

Η διαδικασία, λοιπόν, που προτείνουμε για τη μετάβαση στην ιδεατή κοινωνία και αποτελεί λύση στο πρόβλημα της απραξίας, είναι η μετατροπή των μερικώς ελευθεροποιημένων αγαθών σε ελευθεροποιημένα. Συνεχής ελευθεροποίηση μέχρι την επίτευξη του στόχου. Σύμφωνα με τον ορισμό 2, η διαδικασία αυτή θα περιλαμβάνει τη σταδιακή μείωση του απαιτούμενου έργου για την παραγωγή του κάθε αγαθού και την αύξηση των ατόμων που έχουν τη δυνατότητα να απολαύσουν το αγαθό αυτό. Πολύ εύκολα μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι η προτεινόμενη λύση ικανοποιεί τα προαπαιτούμενα κάθε εφικτής λύσης, όπως αυτά αναλύθηκαν στο κεφάλαιο 4.

Η μορφή της κοινωνίας που θα προκύψει στο τέλος της διαδικασίας ελευθεροποίησης, θα πρέπει να ικανοποιεί τα χαρακτηριστικά της ιδεατής κοινωνίας, ειδάλλως η λύση μας δεν οδηγεί στα επιθυμητά αποτελέσματα. Όταν όλα τα αγαθά θα είναι ελευθεροποιημένα, δεν θα υπάρχει ανάγκη για καταβολή μόχθου από κανένα μέλος της ανθρωπότητας για την ικανοποίηση των αναγκών του. Έτσι, ένα τεράστιο μέρος των αιτιών εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο, που συμβαίνει σήμερα, δεν θα υφίσταται αφού βασίζεται στην παραγωγή αγαθών και αφορά την καθημερινή εργασία για επιβίωση. Ως εκ τούτου, δεν θα υπάρχουν υλικοί λόγοι αντιπαλότητας και πολέμου, ενώ και τα ψυχικά αίτια που δημιουργούν έχθρα θα τείνουν να εκμηδενιστούν, αφού η κύρια πηγή τους —τα κόμπλεξ που γεννιούνται από τον σημερινό, ανταγωνιστικό τρόπο ζωής— δεν θα υπάρχει πια. Κατ' επέκταση, μεταξύ των μελών της ανθρωπότητας θα αναπτυχθούν νέες ηθικές αξίες ή θα αναζωπυρωθούν οι παλαιότερες, μιας και δεν θα υπάρχει λόγος για ανταγωνισμό με τον πλησίον. Με το σύνολο των αγαθών ελευθεροποιημένο, η υλική φτώχεια δεν θα υπάρχει. Η πνευματική καλλιέργεια του καθενός θα εξαρτάται απόλυτα από τον ίδιο, αφού όλα τα άτομα θα έχουν πρόσβαση στα ίδια ακριβώς μέσα, τα οποία θα είναι ελευθεροποιημένα. Στην ουσία, η ίδια η δυνατότητα για πνευματική

πρόοδο θα καταστεί ένα ελευθεροποιημένο αγαθό. Έτσι, η ανθρωπότητα θα έχει το χρόνο, τα μέσα και τη διάθεση (βλέπε παράδειγμα 3) να αναπτύξει το πνευματικό της επίπεδο, να κατανοήσει τον κόσμο καλύτερα και να ερευνήσει τη θέση του ανθρώπου μέσα σ' αυτόν. Ας σημειωθεί ότι οι στόχοι αυτοί, τα χαρακτηριστικά της ιδεατής κοινωνίας, θα αρχίσουν να γίνονται πραγματικότητα και πριν την ολοκλήρωση της διαδικασίας ελευθεροποίησης όλων των αγαθών.

Η τελική κοινωνία, που θα προκύψει από τη διαδικασία ελευθεροποίησης της λύσης μας, θα χρησιμοποιεί ως μηχανισμούς διαβίωσης και ανάπτυξης την αξιοποίηση της τεχνολογίας στην καθημερινή ζωή για την υπερίσχυση ενάντια στην αύξηση της εντροπίας και την εφαρμογή της επιστήμης για την πρόοδό της, αλλά και για τη λήψη των αποφάσεων — η επιστήμη αποτελεί τον πιο αντικειμενικό τρόπο που διαθέτουμε ως ανθρωπότητα για τη λήψη αποφάσεων. Χαρακτηριστικά αυτής της κοινωνίας στα οποία δεν στοχεύσαμε άμεσα, αλλά προκύπτουν έμμεσα από τα υπόλοιπα, είναι η απουσία χρημάτων — ο εκμηδενισμός της ανταλλακτικής τους αξίας — και η μεταβολή της ανάγκης για κάθε είδους κεντρική κυβέρνηση (με τη σημερινή της μορφή και λειτουργία) σε ανώφελη και άχρηστη. Τα στοιχεία αυτά αποτελούν δύο από τις ισχυρότερες σημερινές κοινωνικές συνήθειες.

Η επιστήμη και η τεχνολογία, εκτός από βασικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας που θα προκύψει στο τέλος της διαδικασίας, αποτελούν επίσης και τα μέσα πραγματοποίησης της ελευθεροποίησης, τα μέσα προόδου από το ένα στάδιο στο επόμενο. Οι αλλαγές που ορίζουν το κάθε επόμενο στάδιο της διαδικασίας, είναι ξεκάθαρα ποσοτικές, αφού αφορούν πλήθος ατόμων και ποσότητα παραγόμενου έργου. Ως εκ τούτου, η διαδικασία μετάβασης μπορεί να γίνει όσο ομαλή θέλουν τα άτομα που την επιχειρούν και άρα εύκολα επιτευχίμη. Κάθε επόμενο στάδιο μπορεί να περιλαμβάνει όσο μικρές αλλαγές επιθυμούν αυτοί που το επιδιώκουν σε σχέση με το προηγούμενο.

Με βάση το συμπέρασμα αυτό, η εναλλαγή των σταδίων θα μπορεί να συνεχίζεται όσο το επιθυμούμε, εκτός κι αν η αντίσταση των τριών μετώπων των αιτιών απραξίας δεν μειώνεται, ούτε μένει σταθερή όσο προχωράει η διαδικασία ελευθεροποίησης, αλλά αυξάνεται. Η πορεία ελευθεροποίησης θα πρέπει να επηρεάζεται όσο το δυνατόν λιγότερο από τα τρία μέτωπα των αιτιών απραξίας και σίγουρα θα πρέπει αυτά να μην είναι απαγορευτικά για την εξέλιξή της. Για να συνεχίσουμε το συλλογισμό μας σε αυτό το θέμα, ας θεωρήσουμε μια ομάδα ατόμων που έχει ως έργο την ελευθεροποίηση των αγαθών, την μετατροπή τους σε ελευθεροποιημένα. Σε κάθε επόμενο στάδιο της διαδικασίας, είτε κάποια αγαθά παράγονται με λιγότερο μόχθο, είτε κάποια αγαθά παράγονται σε μεγαλύτερη ποσότητα και άρα επαρκούν για περισσότερους, που μπορούν πλέον να εισέλθουν στην ομάδα. Καθώς θα προχωρά η διαδικασία και θα χρειάζεται λιγότερη ενέργεια για την παραγωγή των αγαθών, σε κάθε

ένα στάδιο οι εγγενείς δυσκολίες επίτευξης της ιδεατής κοινωνίας θα λιγοστεύουν. Τα άτομα της ομάδας θα συμμετέχουν όλο και λιγότερο στις εκφάνσεις της σημερινής κοινωνίας —της κοινωνίας της ελεύθερης αγοράς που καθορίζει κάθε πτυχή της ζωής— και άρα όλο και λιγότερη επαφή θα έχουν με τις κοινωνικές τους συνήθειες. Καθώς όλο και περισσότεροι θα μπορούν να απολαύσουν τα αγαθά που παράγονται, είναι πολύ πιθανόν όλο και περισσότερα άτομα να εισχωρούν στην ομάδα για να εκμεταλλευτούν αυτή τη δυνατότητα. Με την αύξηση των ατόμων στην ομάδα, όλο και λιγότερο νερό θα ρίχνεται στο μύλο της σημερινής οικονομίας, δημιουργώντας έτσι μια αυτοσυντηρούμενη διεργασία μείωσης της συμμετοχής στην υπάρχουσα κοινωνία και αύξησης της συμμετοχής στη νέα. Ο αριθμός αυτών που αντιστέκονταν στη μετάβαση από συνήθεια, απλώς μην βοηθώντας στην πραγμάτωσή της, θα λιγοστεύει.

Μένει, λοιπόν, το σύνολο των ανθρώπων που θα αντισταθούν ενσυνείδητα στην προσπάθεια αλλαγής. Αυτοί που νομίζουν ότι έχουν συμφέρον από τη διατήρηση του παρόντος καθεστώτος. Και η αλήθεια είναι ότι η εξέλιξη της διαδικασίας ελευθεροποίησης δεν μειώνει τον αριθμό τους σε κάθε επόμενο στάδιο της. Ίσως μάλιστα να αυξάνει την επιθυμία τους για αντίσταση στην προσπάθεια αλλαγής. Πώς, λοιπόν, είναι δυνατή η ολοκλήρωση μιας διαδικασίας ελευθεροποίησης, αν θεωρήσουμε ότι το σύνολο των ανθρώπων που θα αντισταθούν ενσυνείδητα δεν είναι μηδενικό; Για να απαντήσουμε σε αυτό το ερώτημα, ας θεωρήσουμε ότι η αντίσταση αυτή δεν εκδηλώνεται άμεσα με την έναρξη των προσπαθειών ελευθεροποίησης είτε επειδή αυτές δεν είναι ευρέως γνωστές, είτε επειδή αρχικά δεν εμπνέουν ανησυχία στους υπέρμαχους του σημερινού καθεστώτος.

Έστω ότι τη χρονική στιγμή που εκδηλώνεται ανοιχτά η αντίσταση, ας την ονομάσουμε **χρονική στιγμή μηδέν**, το πλήθος των ατόμων της ομάδας ελευθεροποίησης είναι X , η ποσότητα του έργου που μπορεί να παράγει η ομάδα είναι Y και η δυναμική της αντίστασης είναι Z . Το ζητούμενο για κάθε ομάδα ελευθεροποίησης είναι να εκτιμήσει τις τιμές των X , Y και Z ανάλογα με το περιβάλλον της —μπορεί να τις επηρεάσει ως ένα βαθμό— και το ερώτημα που καλείται να απαντήσει είναι αν αυτές οι τιμές της δίνουν τη δυνατότητα να αντέξει στην αντίσταση. Αν δηλαδή τα X άτομα που ανήκουν στην ομάδα και η ανάπτυξη που έχει επιτευχθεί και αντιστοιχεί στο έργο Y επαρκούν για να συνεχίσει να αναπτύσσεται παρ' όλη την αντίσταση Z .

παράδειγμα 13. Σε αυτό το πραγματικό παράδειγμα, τα άτομα που αντιπροσωπεύουν την ομάδα ελευθεροποίησης έκαναν μια διορατική και πανέξυπνη, όπως αποδείχτηκε, κίνηση, προλαμβάνοντας την όποια προσπάθεια εμπορευματοποίησης του ελευθεροποιημένου λογισμικού που ανέπτυξαν. Προέβλεψαν την χρονική στιγμή μηδέν και έδρασαν πριν εκδηλωθεί η αντίσταση για να

προστατέψουν αυτό που είχαν, για να αποκρούσουν την επίθεση εναντίων της ελευθεροποιημένης μορφής του αγαθού. Ας δούμε το χρονικό της γέννησης του LibreOffice [14] από το OpenOffice [15].

Το LibreOffice είναι ένα ολοκληρωμένο πακέτο εφαρμογών γραφείου, που προσφέρει δυνατότητες επεξεργασίας κειμένου, υπολογιστικών φύλλων, παρουσιάσεων, μαθηματικών τύπων, βάσεων δεδομένων και άλλων. Η ανάπτυξή του βασίζεται στην αρχή του ανοιχτού κώδικα (open source [11]). Προέρχεται από το παρόμοιο πακέτο εφαρμογών OpenOffice, που είχε αναπτυχθεί από την Sun Microsystems. Η Sun Microsystems αποκτήθηκε το 2010 από την εταιρία Oracle. Κάποια μέλη της κοινότητας του OpenOffice.org δημιούργησαν μια νέα ομάδα –μη κερδοσκοπικό οργανισμό– που ονομάστηκε "The Document Foundation". Η ομάδα αυτή δημιούργησε το LibreOffice. Προχώρησαν σε αυτήν την κίνηση επειδή φοβήθηκαν ότι η Oracle θα σταματούσε την ελεύθερη ανάπτυξη του OpenOffice, ή ότι θα περιόριζε την άδεια χρήσης του –ανοιχτού κώδικα–, όπως έκανε και με το λειτουργικό σύστημα OpenSolaris της Sun.

Το όνομα LibreOffice αρχικά επιλέχθηκε ως προσωρινό, καθώς η Oracle είχε κληθεί να συμμετάσχει στην ομάδα και να παραχωρήσει το αρχικό όνομα και σήμα κατατεθέν (OpenOffice) στην κοινότητα. Κάτι τέτοιο τελικά δεν έγινε ποτέ. Απεναντίας η Oracle απαίτησε την απομάκρυνση από το OpenOffice.org όλων των μελών που εμπλέκονταν με το "The Document Foundation" επικαλούμενη σύγκρουση συμφερόντων. Αυτό σήμανε και τη ρήξη των σχέσεων της εταιρίας με την κοινότητα και είχε σαν αποτέλεσμα την αυτόνομη ανάπτυξη και υποστήριξη του LibreOffice.

Αποτελέσματα; Η Oracle σταμάτησε την ανάπτυξη του OpenOffice περίπου έξι μήνες μετά. Το LibreOffice είναι σήμερα ενσωματωμένο στις περισσότερες διανομές του λειτουργικού συστήματος Linux, ενώ κερδίζει έδαφος και σε άλλα λειτουργικά συστήματα. Και βέβαια συνεχίζει να είναι ελευθεροποιημένο. □

Σε κάθε ομάδα ατόμων, λοιπόν, που θα αποφασίσουν να πραγματοποιήσουν μια διαδικασία ελευθεροποίησης, μένει να διαλέξουν τη σειρά των σταδίων που θα ακολουθήσουν, να επιλέξουν τον τρόπο μετάβασης σε κάθε επόμενο στάδιο (με την πάροδο του χρόνου η διαδικασία ελευθεροποίησης θα γίνει βίωμα και συνήθεια και τα στάδια δεν θα ξεχωρίζουν, δεν θα φαίνονται διακριτά, αλλά μια συνεχής πορεία προς το καλύτερο), να εφεύρουν τρόπους μετακίνησης της χρονικής στιγμής μηδέν και να προβλέψουν το ρίσκο της σύγκρουσης στη στιγμή αυτή. Δεν υπάρχει μόνο μία πορεία και ούτε είναι επιθυμητό όλες οι ομάδες να ακολουθήσουν την ίδια διαδρομή –εκτός των άλλων, η περίπτωση όμοιων διαδρομών θα μείωνε κατά πολύ τη δυνατότητα αλληλοβοήθειας των ομάδων. Κάθε διαδικασία ελευθεροποίησης επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες που αφορούν τα άτομα της ομάδας (ατομικές πεποιθήσεις, συμφωνία

χαρακτήρων, δυνατότητα συνεννόησης, ...), τους περιβαλλοντικούς παράγοντες (κλίμα, ευφορία της γης, ...) και την τύχη (οτιδήποτε απρόβλεπτο). Αυτούς τους παράγοντες μπορεί να επιλέξει έξυπνα η κάθε ομάδα ή να τους δημιουργήσει κατά βούληση, ώστε να δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες ευημερίας και αυξημένου ρυθμού ανάπτυξης.

Τώρα, λοιπόν, υπάρχει το θεωρητικό υπόβαθρο για τη δημιουργία μιας εναλλακτικής κοινωνίας και η *απόδειξη επιτυχίας* της διαδικασίας μετάβασης. Η διαδικασία αυτή, η ελευθεροποίηση, προβλέπει την πορεία εξέλιξης σε διακριτά και κοντινά μεταξύ τους στάδια, καθιστώντας την ανάπτυξη εφικτή και εύκολη. Στο πρακτικό μέρος, κάθε ομάδα ελευθεροποίησης θα διαγράψει την πορεία της ανάλογα με τις επιλογές που θα κάνει σε κάθε στάδιο της διαδικασίας. Ας ξεκινήσουμε λοιπόν την αλλαγή βήμα προς βήμα.

5.2 η εξάπλωση

Πώς θα αποφασίσουμε αν μια πράξη οδηγεί σε ένα επόμενο στάδιο της ελευθεροποίησης και όχι σε οπισθοδρόμηση; Πώς μια ομάδα ελευθεροποίησης θα αποφασίσει ποιες ενέργειες βοηθούν τον σκοπό της; Από τον ορισμό 2 γνωρίζουμε ότι μια πράξη προάγει την ελευθεροποίηση αν αυξάνει το πλήθος των ατόμων που μπορούν να απολαύσουν ένα αγαθό ή αν μειώνει την ποσότητα του απαιτούμενου έργου για την παραγωγή ενός αγαθού. Στο τέλος της διαδικασίας ελευθεροποίησης το κάθε αγαθό είναι ελευθεροποιημένο και άρα από τον ορισμό 1 θα επαρκεί για όλη την ανθρωπότητα. Συνδυάζοντας τους δύο ορισμούς, πρόοδος στην ελευθεροποίηση επιτυγχάνεται από ενέργειες που ικανοποιούν κάποιον από τους δύο στόχους ή και τους δύο μαζί και ταυτόχρονα δεν δημιουργούν κάποιον απαγορευτικό παράγοντα για την υλοποίηση των αποτελεσμάτων τους από ολόκληρη την ανθρωπότητα, δεν θέτουν, δηλαδή, κάποιο εγγενές εμπόδιο στη συνέχιση της διαδικασίας, είναι βιώσιμες.

Για παράδειγμα, κατά την αύξηση της παραγωγής ενός αγαθού από μια ομάδα ελευθεροποίησης, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν οι διαθέσιμοι βιοτικοί πόροι της τοπικής περιοχής και ολόκληρου του πλανήτη και να εξασφαλίζεται ότι δεν γίνεται απαγορευτική κατασπατάληση αυτών των πόρων για την επίτευξη της αυξημένης παραγωγής. Με τον τρόπο αυτό, η παραγωγή οργανώνεται σύμφωνα με τους παρεχόμενους πόρους, με τις ανάγκες της ομάδας και τις ικανότητές των ατόμων της και όχι σύμφωνα με τις δυνάμεις της ελεύθερης αγοράς, σαν την ανταλλακτική "αξία" των αγαθών, όπως γίνεται σήμερα. Στους ίδιους παράγοντες, σύμφωνα με τους οποίους οργανώνεται η παραγωγή σε μια ομάδα ελευθεροποίησης, βασίζεται και η αύξηση του πληθυσμού της ομάδας.

5.3 η διαχωριστική γραμμή

Κατά την εξέλιξη μιας ομάδας ελευθεροποίησης, θα υπάρχουν αγαθά που δεν θα έχουν ελευθεροποιηθεί επαρκώς, ώστε να ικανοποιούν της ανάγκες της ομάδας. Ως εκ τούτου, η ομάδα θα χρειάζεται να "εισάγει" αγαθά από τη σημερινή κοινωνία και για το σκοπό αυτό είναι απαραίτητη η χρήση του σημερινού τρόπου απόκτησης αγαθών, η πληρωμή με χρήματα. Άρα, η ομάδα ελευθεροποίησης θα πρέπει να συμμετέχει ως ένα βαθμό στο σημερινό παιχνίδι της ελεύθερης αγοράς. Θα χρειαστεί να δώσει για να πάρει. Θα χρειαστεί να πουλήσει για να αγοράσει. Όλο και λιγότερο, αλλά θα χρειαστεί.

Εδώ, όμως, ενυπάρχει μια παγίδα. Κατά την διαδικασία ελευθεροποίησης η ποσότητα του έργου που μπορεί να παράγει η ομάδα θα αυξάνεται συνεχώς και κάποια στιγμή θα φτάσει σε υψηλά επίπεδα σε σχέση με τα αντίστοιχα της σημερινής κοινωνίας. Σε αυτήν τη φάση, τα άτομα της ομάδας μπορεί να δελεαστούν από την ελεύθερη αγορά και να θελήσουν την επιτυχία μέσα σε αυτήν. Μπορεί να προσπαθήσουν να εκμεταλλευτούν την ανάπτυξη και την ικανότητα παραγωγής που έχουν πετύχει, για να "ευημερήσουν" στη σημερινή κοινωνία. Να πουλάνε τα αγαθά που παράγουν όχι για να αγοράσουν τα μη επαρκώς ελευθεροποιημένα, αλλά για να βγάλουν χρήματα. Και να πουλάνε ακόμη περισσότερα αγαθά για να βγάλουν ακόμη περισσότερα χρήματα.

Τι θα εμποδίσει, λοιπόν, μια ομάδα ελευθεροποίησης από το να γίνει ένας "συνεταιρισμός παραγωγής προϊόντων"; Βέβαια αυτός ο συνεταιρισμός μπορεί να χαρακτηρίζεται από ισότητα μεταξύ των μελών του, σωστή επικοινωνία και διαχείριση, ποιοτικά παραγόμενα προϊόντα και τόσα άλλα πλεονεκτήματα, αλλά και πάλι παραμένει ένας συνεταιρισμός, ένα μόρφωμα στις υπηρεσίες της ελεύθερης αγοράς. Αυτό που θα την εμποδίσει είναι η πίστη στο έργο της και η μνήμη ότι τα αποτελέσματα της παράδοσης σε αυτόν τον πειρασμό, είναι ακριβώς αυτά που την οδήγησαν να θέλει την εναλλακτική κοινωνία, είναι αυτά ακριβώς που την έκαναν να θέλει να αλλάξει. Σε πρακτικό επίπεδο, η λύση για κάθε ομάδα ελευθεροποίησης είναι η διατήρηση της ανταλλακτικής δύναμης του χρήματος (χωρίς να περιλαμβάνεται ο μηχανισμός καθορισμού των τιμών) και η απόρριψη της αποταμιευτικής του δύναμης.

Το μόνο που έχει να κάνει, λοιπόν, μια ομάδα ελευθεροποίησης για να μην καταντήσει ένα γρανάζι στη μηχανή της ελεύθερης αγοράς —μάλιστα, ένα καλοφτιαγμένο γρανάζι— και τίποτα παραπάνω, είναι να μην παρεκκλίνει από το στόχο της, να μην ακούσει τις σειρήνες της σημερινής κοινωνίας για πρόσκαιρη ευημερία και καλοπέραση, να μην ξεχάσει αυτά που την οδήγησαν να επιδιώξει την αλλαγή, την μετάβαση στην ιδεατή κοινωνία.

5.4 ένα λεπτό σημείο

Αν ανατρέξουμε στην ανθρώπινη ιστορία, θα παρατηρήσουμε ότι στα σκοτεινότερα γεγονότα της εμφανίζεται ο φασισμός –φασισμός από όπου κι αν προέρχεται, όπου κι αν στοχεύει. Θα δούμε την εξουσία να σκοτώνει πιστούς συγκεκριμένων θρησκειών επειδή έτσι το θέλει, θα δούμε την θρησκεία να αντιμάχεται νέες επιστημονικές ιδέες επειδή έτσι πιστεύει, θα δούμε "μαύρο" και "κόκκινο" φασισμό (βλέπε [5]). Ο φασισμός είναι μια κατάσταση στην οποία μάλλον αρκετά εύκολα οδηγούμαστε ως άνθρωποι και κυρίως όταν εμφανίζεται κάτι νέο, κάτι διαφορετικό. Σε κάθε μορφή φασισμού υπάρχει μια ιδεολογία –ένα συνολικό όραμα, ένας τρόπος αντιμετώπισης των πραγμάτων– και ένα μέσο επιβολής της που περιλαμβάνει τον προσηλυτισμό υποστηρικτών, την αναζήτηση όσων δεν "ταιριάζουν" –είτε επειδή διαφωνούν, είτε επειδή ασχολούνται με διαφορετικές ιδέες, είτε επειδή απλώς υπάρχουν– και την απομόνωσή τους με ήπιους ή όχι ήπιους τρόπους.

Γιατί μια ομάδα ατόμων που επιδιώκει την ελευθεροποίηση να μην οδηγηθεί σε φασισμό; Σκεφτείτε την περίπτωση όπου κάποια άτομα της ομάδας σφετερίζονται τα ελευθεροποιημένα αγαθά για προσωπικό και ίσως χρηματικό όφελος, εκμεταλλευόμενοι την παραγωγική δύναμη της ομάδας για να "ευημερήσουν" στην σημερινή κοινωνία, προδίδοντας στην ουσία την προσπάθεια. Στην ομάδα αυτή υπάρχει μια ιδεολογία που εκφράζεται από τις πτυχές της ιδεατής κοινωνίας. Θα χρειαστεί να εντοπιστούν οι αντιφρονούντες, οι προδότες, επειδή σε διαφορετική περίπτωση η βιωσιμότητα της ομάδας τίθεται υπό αμφισβήτηση. Και τέλος αυτοί οι αντιφρονούντες θα χρειαστεί να απομονωθούν. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι στην περίπτωσή μας υπάρχουν και τα τρία χαρακτηριστικά του φασισμού.

Ποιος μας εγγυάται, λοιπόν, ότι η προσπάθεια μετάβασης στην ιδεατή κοινωνία δεν θα καταλήξει μια ακόμη σκοτεινή σελίδα στην ανθρώπινη ιστορία; Η απάντηση είναι αρκετά απλή και βασίζεται στην απουσία οποιασδήποτε μορφής επιβολής στην περίπτωση της ελευθεροποίησης. Στην πραγματικότητα δεν τίθεται καν θέμα σύνδεσης της ελευθεροποίησης με τον φασισμό, παρά μόνο ένα παιχνίδισμα με τις λέξεις και τους όρους που αφορούν την διαδικασία ελευθεροποίησης και το καθεστώς φασισμού. Ο λόγος που παρουσιάζουμε τόσο αναλυτικά αυτό το θέμα είναι για την αποσαφήνιση του σημείου αυτού στον οποιοδήποτε πλανεμένο, για την εξάλειψη και της τελευταίας αμφιβολίας ως προς την θετική έκβαση κάθε πορείας ελευθεροποίησης και την αποφυγή μιας καταστροφικής κατάληξης, αλλά και για την ανάπτυξη κάποιων σκέψεων που καταδεικνύουν το χάσμα μεταξύ ελευθεροποίησης και φασισμού.

Στην ομάδα ελευθεροποίησης δεν συμμετέχουν άτομα που δεν το θέλουν, που απλώς βρέθηκαν σε εκείνη την περιοχή, που δεν είχαν που αλλού να πά-

νε. Άρα, δεν τίθεται θέμα ως προς την χωρική απομόνωση ατόμων που έχουν διαφορετική άποψη, διαφορετικές ιδέες, διαφορετικό τρόπο ζωής, αφού αυτοί δεν συμμετείχαν ποτέ πρακτικά και πνευματικά στην ομάδα. Ως προς τους αντιφρονούντες μέσα στην ομάδα, στην ουσία αυτοί οι ίδιοι με τις πράξεις τους θέτουν εαυτούς εκτός ομάδας. Η απομόνωσή τους σε υλικό επίπεδο έπεται πάντα της απομόνωσής τους σε πρακτικό, πνευματικό και ηθικό επίπεδο που συντελείται αποκλειστικά από τους ίδιους. Γενικά, σε κανέναν δεν επιβάλλεται να μπει στην ομάδα και σε κανέναν δεν επιβάλλεται να μείνει σε αυτήν. Ακόμη και στην περίπτωση όπου η υλική απομόνωση σημαίνει την παύση παραχώρησης ελευθεροποιημένων αγαθών, έστω στον *K*, αυτό που συμβαίνει στην πραγματικότητα είναι ότι ο *K* αποφάσισε πως δεν θέλει τα αγαθά αυτά —πουλώντας τα, παύουν να είναι ελευθεροποιημένα— και όχι ότι η ομάδα αποφάσισε να τον διώξει.

παράδειγμα 14. Ο Γιάννης τελικά κατάφερε να πάει στο σπίτι της Μαρίας, όπου συνάντησε και την υπόλοιπη παρέα. Για να περάσουν το βράδυ τους αποφάσισαν να παίξουν το γνωστό σε πολλούς παιχνίδι "νύχτα στο Παλέρμο" [10]. Πρόκειται για ένα παιχνίδι ρόλων όπου ανάλογα με τους χαρακτήρες, τις κινήσεις, τις εμπνεύσεις και τις συμμαχίες των παικτών μπορεί να αλληιάξει ροή ανά πάσα στιγμή. Επειδή ακριβώς είναι τόσο ανοιχτό ως προς τους τρόπους εξέλιξής του, δεν ορίζει αυστηρούς κανόνες συμμόρφωσης των παικτών, αλλιώς αφήνει το ζήτημα αυτό να καθοριστεί από τους ίδιους. Κι επειδή όταν πέφτει η νύχτα στο Παλέρμο, οι παίκτες κλείνουν τα μάτια τους ενόσω διαδραματίζονται οι επόμενες ενέργειες του παιχνιδιού, υπάρχει αρκετός χώρος για εξαπάτηση. Για να μην συμβεί κάτι τέτοιο, οι παίκτες μπορούν είτε να ορίσουν κάποιον επιβλέποντα, είτε να βασιστούν στην ευσυνειδησία του καθενός.

Η παρέα του Γιάννη και της Μαρίας, προτίμησαν την δεύτερη επιλογή, ώστε να συμμετέχουν στο παιχνίδι όλοι όσοι το επιθυμούσαν από την αρχή μέχρι το τέλος του και να μην επωμιστεί κάποιος τον άχαρο ρόλο της επίβλεψης. "Άλλωστε το παιχνίδι είναι διασκεδαστικό για όλους μας, όταν όλοι μας παίζουμε με τους ίδιους κανόνες, αλλιώς χαλάει.", είπε η Μαρία. Στα μέσα του παιχνιδιού όμως, ο Κώστας άρχισε να "κλέβει" για να μπορέσει να ξεχωρίσει. Στόχος του έγινε η προσωπική νίκη και όχι η διασκέδαση. Το αν τον πήραν χαμπάρι πριν χαλάσει ολοκληρωτικά το παιχνίδι ή όχι, λίγη σημασία έχει. Αυτό που έχει σημασία είναι ότι με αυτή του τη συμπεριφορά το παιχνίδι υποβαθμίστηκε.

Τρία ενδεχόμενα υπήρχαν. Να συνεχίσουν όλοι να παίζουν ένα παιχνίδι που δεν ήταν τόσο διασκεδαστικό όσο αρχικά. Να συνεχίσουν να παίζουν όλοι εκτός από τον Κώστα το παιχνίδι έντιμα, κάνοντάς το και πάλι διασκεδαστικό. Να σταματήσουν όλοι να παίζουν. Και στις τρεις περιπτώσεις ο Κώστας θα σταμάτησε να απολαμβάνει τη διασκέδαση του παιχνιδιού. Μα το σημαντικό γεγονός

είναι ότι ο Κώστας, είχε ήδη σταματήσει να απολαμβάνει τη διασκέδαση αυτού του παιχνιδιού πριν παρθεί οποιαδήποτε απόφαση. Ο Κώστας είχε ήδη θέσει τον εαυτό του εκτός της ομάδας αυτού του παιχνιδιού και είχε ξεκινήσει να παίζει κάποιο άλλο παιχνίδι – μόνο αυτός ξέρει τι– που ίσως του απέφερε νίκες, δόξα, υπερηφάνεια και άλλα ακριβά έπαθλα της φιλοδοξίας –μάλλον, εις βάρος των υπολοίπων–, αλλά σίγουρα δεν του απέφερε την αρχική διασκέδαση. □

Μια ομάδα ελευθεροποίησης δεν στερεί από τους αντιφρονούντες κάτι που ήδη έχουν, όπως η εξουσία στέρησε τη ζωή (κάτι που ήδη είχαν) σε τόσους χριστιανούς, όπως η εκκλησία στέρησε τα θρησκευτικά δικαιώματα (κάτι που ήδη είχαν) σε επιστήμονες με νέες ιδέες ή ακόμη και την ζωή (κάτι που ήδη είχαν) σε αλλόθρησκους. Σε μια ομάδα ελευθεροποίησης δεν υπάρχουν πρόσωπα που ασκούν αποκλειστική εξουσία, ώστε να γίνεται η ομάδα έρμαιο των παθών τους και των αδυναμιών τους, πρόσωπα όπως οι διάφοροι υπουργοί του Τρίτου Ράιχ ή της Στάζι. Τις αποφάσεις τις "παίρνει" η επιστήμη.

Ακόμη κι αν υπάρχουν διαφωνίες μεταξύ των μελών της ομάδας ελευθεροποίησης, κάτι τέτοιο δεν οδηγεί σε φασισμό, αλλά σε συνδυασμό απόψεων και ανάπτυξη, όπως σε μια "open source" κοινότητα. Όταν κάποιος θέλει κάτι διαφορετικό σε αυτήν την κοινότητα, το φτιάχνει (βλέπε παράδειγμα 13), αντίθετα με άλλες κοινότητες όπου όταν κάποιος θέλει κάτι διαφορετικό, οδηγείται σε απόσχιση. Την πράξη αυτή την έχουν αναγάγει σε συνήθεια ή ακόμη και κοσμοθεωρία αρκετά μέλη πολιτικών παρατάξεων, κάνοντας τις αποσχίσεις και τους διαχωρισμούς κανόνα. Εδώ εντοπίζεται και η βασική διαφορά μεταξύ της ελευθεροποίησης και του σημερινού καθεστώτος, η ελευθεροποίηση στην εξέλιξή της λειτουργεί ως μια "open source" διαδικασία ανάπτυξης.

Συμπερασματικά, η ελευθεροποίηση ως διαδικασία –όχι προσωποποιημένη στα άτομα που την επιδιώκουν– ουδεμία σχέση έχει ούτε με τον φασισμό, ούτε με κάποιο από τα σημερινά πολιτικά συστήματα. Πλεονασμός;

6 επίλογος

Στην ιδεατή κοινωνία δεν υπάρχει φτώχεια, δεν υπάρχουν αιτίες πολέμου και αντιπαλότητας, τα επίπεδα εκμετάλλευσης και καταβολής μόχθου βρίσκονται στο ελάχιστο δυνατό επίπεδο και τα άτομα της κοινωνίας αυτής επιδίδονται αναπόσπαστα στην κατανόηση του κόσμου, επιδεικνύοντας ανώτερες ηθικές αξίες στις μεταξύ τους σχέσεις. Όσο ουτοπική κι αν φαίνεται μια τέτοια κοινωνία, η μορφή και η λειτουργία της έχει ήδη περιγραφεί λεπτομερώς. Είναι εφικτή. Προφανώς, είναι και επιθυμητή, τουλάχιστον από κάποιους. Γιατί, λοιπόν, δεν έχει γίνει κανένα πρακτικό βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση;

Τα αίτια της απραξίας είναι αφενός οι κοινωνικές μας συνήθειες που μας κρατούν στην παρούσα κατάσταση και οι δυσκολίες μετάβασης στην καινούργια κατάσταση, που μπορούν να διαχωριστούν στις εγγενείς δυσκολίες πραγμάτωσης και στην αντίσταση των ανθρώπων. Οι δύο αυτές μορφές αιτιών, συνδυασμένες, δημιουργούν το πρόβλημα της μετάβασης, αυτό που πρέπει να λύσουμε για ένα καλύτερο αύριο. Κάθε εφικτή λύση περιλαμβάνει την ταυτόχρονη αντιμετώπιση των αιτιών απραξίας. Είναι μια διαδικασία σταδιακής αλλαγής και παράλληλης εναντίωσης στις κοινωνικές συνήθειες, τις εγγενείς δυσκολίες και την εναντίωση των υπολοίπων.

Μια εφικτή λύση στο πρόβλημα της μετάβασης είναι η ελευθεροποίηση, η σταδιακή διαδικασία μετατροπής των αγαθών σε ελευθεροποιημένα, δηλαδή, σε αγαθά τα οποία μπορεί να απολαύσει οποιοδήποτε άνθρωπος χωρίς της υποχρέωση παραγωγής έργου. Η ελευθεροποίηση αντιτίθεται σε κάθε μορφή ιδιωτικοποίησης και κρατικοποίησης, αλλά και στην αύξηση της εντροπίας με την μετατόπιση του απαιτούμενου καταβληθέντα μόχθου από τον άνθρωπο στις μηχανές. Σε μια ομάδα ατόμων που επιδιώκουν την ελευθεροποίηση, κάθε επόμενο στάδιο χαρακτηρίζεται από την αύξηση του πλήθους των ατόμων που μπορούν να απολαύσουν τα αγαθά στην ελευθεροποιημένη τους μορφή και από την μείωση του απαιτούμενου παραγόμενου έργου εκ μέρους του καθενός που θέλει να απολαύσει το αγαθό. Η διαδικασία ελευθεροποίησης συνεχίζεται μέχρι να μην υπάρχει λόγος ύπαρξής της, παραδίδοντάς μας έναν κόσμο όπου όλα τα αγαθά είναι ελευθεροποιημένα.

Η κοινωνία, που προκύπτει στο τέλος της διαδικασίας ελευθεροποίησης, ικανοποιεί όλα τα χαρακτηριστικά της ιδεατής κοινωνίας και χρησιμοποιεί την επιστήμη και την τεχνολογία ως μέσα διαβίωσης, ανάπτυξης και λήψης αποφάσεων. Η φύση της ελευθεροποίησης είναι τέτοια που εγγυάται πως σε κάθε επόμενο στάδιό της οι κοινωνικές συνήθειες και οι εγγενείς δυσκολίες μετάβασης μειώνονται, ενώ επίσης μειώνεται και ο αριθμός όσων αντιστέκονται στην μετάβαση λόγω αδράνειας. Δεν μειώνει, όμως, τον αριθμό αυτών που θα αντισταθούν συνειδητά στην προσπάθεια και γι' αυτόν τον λόγο κάθε ομάδα ελευθεροποίησης χρειάζεται να σταθμίσει τους παράγοντες ανάπτυξής της και να υπολογίσει το ρίσκο μιας ενδεχόμενης σύγκρουσης με το παρελθόν.

Κάθε ομάδα ελευθεροποίησης μπορεί και πρέπει να έχει διαφορετικό σημείο εκκίνησης, διαφορετική πορεία και διαφορετικό ρυθμό ανάπτυξης, που θα καθοριστούν σε μεγάλο βαθμό από τις αποφάσεις των μελών της. Αυτή η διαφοροποίηση δημιουργεί την δυνατότητα συνεργασίας μεταξύ των ομάδων και προωθεί το πλεονέκτημα ανταλλαγής σε υλικό και πνευματικό επίπεδο. Και ακριβώς αυτή η συνεργασία θα αποτελέσει την αρχή του τέλους του σημερινού παγκόσμιου καθεστώτος και το ξεκίνημα μιας αναπόφευκτης πορείας προς την ιδεατή κοινωνία.

Παράρτημα Α' πρωτόγνωρη ώθηση στην ανθρώπινη πρόοδο

Ο συγγραφέας E.H. Gombrich στο βιβλίο του "Μικρή ιστορία του κόσμου" [2] είναι πολύ πιο ενθουσιώδης από ότι εμείς στο παράδειγμα 3, για τη σημασία της μη-καθήλωσης των Αθηναίων στο παρελθόν, για το γεγονός ότι ήταν ελεύθερα και ανήσυχα πνεύματα. Αναφέρει ότι αυτά ήταν τα στοιχεία που οδήγησαν σε έναν πρωτόγνωρο και μάλλον ανεπανάληπτο ρυθμό προόδου στην ανθρώπινη ιστορία. Για να δείξει τον ενθουσιασμό του, χρησιμοποιεί περιγραφές όπως:

- "Οι ευγενείς αυτοί όμως (που κατοικούσαν στην Ελλάδα) δεν έδιναν μεγάλη αξία στις παραδόσεις και δεν τους ένοιαζε να διατηρήσουν τις συνήθειες των προγόνων τους, όπως έκαναν οι Αιγύπτιοι, οι Βαβυλώνιοι και οι Ασσύριοι. Οι πολλές επιδρομές και οι μάχες τους εναντίον ξένων λαών τους άνοιξαν τους ορίζοντες και τους έμαθαν να απολαμβάνουν τη χαρά της αλλαγής και της ποικιλίας. Έτσι από αυτό το σημείο και μετά η ιστορία του κόσμου προχωράει με πολύ πιο γρήγορους ρυθμούς σ' εκείνα τα μέρη. Γιατί οι άνθρωποι έπαψαν να πιστεύουν ότι είναι καλύτερα να μένουν τα πράγματα ακριβώς όπως είναι. Από τότε άρχισαν όλα ν' αλλάζουν διαρκώς..."
- "Ενώ οι κοινωνίες στις αυτοκρατορίες της Ανατολής ήταν πάντα προσηλωμένες στα πατροπαράδοτα έθιμα και διδάγματα και δεν ήταν ανοιχτές στις καινούργιες ιδέες, στην Ελλάδα, και ειδικά στην Αθήνα, ίσχυε το ακριβώς αντίθετο. Σχεδόν κάθε χρόνο συλλάμβαναν και κάτι νέο. Κανένας θεσμός δεν έμενε ο ίδιος για πολύ. . . . ήταν στοιχείο του χαρακτήρα τους –πάντα να αναζητούν το καινούριο, πάντα να πειραματίζονται, ποτέ να μην είναι ικανοποιημένοι, ποτέ πλήρεις και εφησυχασμένοι! Έτσι μέσα στα επόμενα εκατό χρόνια μετά τους Περσικούς Πολέμους το πνεύμα των ανθρώπων της μικρής αυτής πόλης συνέλαβε πολύ περισσότερα πράγματα απ' ό,τι μέσα σε χιλιάδες χρόνια αυτό των ανθρώπων στις μεγάλες αυτοκρατορίες της Ανατολής."

αλλά και φράσεις όπως:

- "είχαν ήδη στοχαστεί γύρω από τη δημιουργία του σύμπαντος και τα αίτια όλων των εκφάνσεων της ζωής. Ποιο είναι το νόημα της ζωής και πώς μπορούμε να το αναγνωρίσουμε. Τι είναι καλό και τι κακό, τι δίκαιο και τι άδικο",
- "ήθελαν να εξηγήσουν για ποιο λόγο υπάρχει ο άνθρωπος στη γη, να ανακαλύψουν ποια είναι η ουσία σε όλα τα πράγματα",

- "αυτό επιδίωκαν οι Αθηναίοι, όχι μια άνετη και καλή ζωή, αλλά μια ζωή που να έχει κάποιο νόημα. Μια ζωή από την οποία κάτι να διασωθεί μετά το θάνατο, από το οποίο να επωφεληθούν και οι μεταγενέστεροι",
- "στην ουσία ό,τι έκαναν ήταν σπουδαίο. Για δύο πράγματα όμως ενδιαφέρονταν κυρίως, για την αλήθεια και για την ομορφιά",
- "δεν συνέλαβαν τον κόσμο με καινούργιο τρόπο, μόνο με τον νου. Τον αντίκρισαν κιόλας με μια καινούργια ματιά. Ήταν σαν να μην είχε δει κανένας πριν απ' αυτούς τον κόσμο".

Αναφορές

- [1] Émile Borel, *Mécanique Statistique et Irréversibilité*. J. Phys. 5e série 3: 189-196, 1913.
- [2] E.H. Gombrich, *Μικρή ιστορία του κόσμου*. Εκδόσεις Πατάκη, 2007, κεφάλαια *Οι ήρωες και τα όπλα τους*, *Ένας άνισος αγώνας*, *Δύο μικρές πόλεις σε μια μικρή χώρα*.
- [3] Jonathan Mark, *Optimum Society: A World Without Money*, 2013.
- [4] Fernando Pessoa, *Ο Αναρχικός Τραπεζίτης*. Εκδοτικός οίκος Κατσάνος, Θεσσαλονίκη, 2005.
- [5] Wilhelm Reich, *Ο μαύρος και ο κόκκινος φασισμός*. Μετάφραση Νίκος Β. Αλεξίου, Εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα 2012.
- [6] Θεόδωρος Π. Γκεβεζές, *fight club, version 1 (notes)*, 2012.
- [7] Θεόδωρος Π. Γκεβεζές, *Ο καπιταλισμός είναι ένα εύκολο λάθος*, 2014 (υπό ανάπτυξη).
- [8] Θεόδωρος Π. Γκεβεζές, *Περί της διαδικασίας των ενεργειών*, 2013.

websites

- [9] http://en.wikipedia.org/wiki/Do_it_yourself
- [10] [http://en.wikipedia.org/wiki/Mafia_\(party_game\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Mafia_(party_game))
- [11] <http://opensource.org>
- [12] <http://www.catb.org/esr/writings/homesteading/cathedral-bazaar>
- [13] <http://www.footprintnetwork.org>
- [14] <http://www.libreoffice.org>
- [15] <http://www.openoffice.org>
- [16] <http://www.thepangea.org>
- [17] <http://www.thevenusproject.com>
- [18] <http://www.zeitgeistmovie.com>
- [19] <https://www.google.com>

οπτικοακουστικό υλικό

- [20] *Life After People* (ντοκιμαντέρ), History Channel, 2008 - 2010.
- [21] *Life After People* (ταινία), History Channel, 2008.
- [22] Συνέντευξη του Jacque Fresco στον Larry King, 1974.